

KNJIŽEVNOST

MESEČNIK ZA UMETNOST IN ZNANOST

4

L. I. 1933

P. Lem: Karl Marx

I. Erenburg: Hugenberg, Ufa in
nemški patriotizem

T. Brodar: Nacionalno vpraša-
nje kot znanstveno vprašanje
(Dalje)

A. K.: Lebnov svobodni duh —
Fran Albrecht na periferiji
spoznanja — Vidmar vrši du-
hovno službo narodu — La-
jovic v „Zvonu“ osvetljuje
našo zgodovino

B. Z.: Nova ruska proza

Uredništvo in uprava: Rimska cesta šte. 20/I.
Izdajatelj in urednik: Bratko Kreft, Rimska c. 20/I.
Odgovorni urednik: Vičič Milan, Idrijska ulica št. 13.

NAROČNIKI!

POZOR!

Uprava »Književnosti« je priložila k 4. šte. položnice za plačanje

drugega obroka naročnine.

Pozivamo vse naročnike, da takoj izpolnijo položnico in vplačajo pri svoji pošti **15 Din** (drugi obrok). Nikar ne odlašajte, ker s tem povzročate delo in stroške upravi!

Tistim, ki so prejeli prve tri številke »Književnosti«, a kljub opominom niso plačali prvega obroka naročnine, seveda ne pošiljamo več 4. šte. Poskrbeli bomo, da nam prejete izvode plačajo, ali pa vrnejo.

Tistim, ki prejemajo »Književnost« od 2. šte. naprej, in še niso plačali, prilagamo

opomine

• in jih pozivamo, da plačajo 2. in 3. št. ter drugi obrok, ali pa vse prejete številke nemudoma vrnejo v primeru, da se nočejo naročiti!

Že v januarju je upravi pošla naklada 1. številke, zaradi česar je novim naročnikom nismo mogli več poslati. V februarju pa nam je pošla tudi naklada 2. številke, tako da novim naročnikom, ki so se javili v zadnjem času, nismo mogli poslati niti 1. niti 2. številke.

Uprava pa ima pravico do 1. in 2. številke, ki so jih zadržali nekateri naslovniki, ne da bi plačali prvi obrok naročnine. Izterjevanje teh gre zelo počasi od rok, tako da smo mogli le manjšemu številu novih naročnikov naknadno poslati tudi še 1. in 2. št. Poslali smo ju v prvi vrsti tistim, ki so plačali prvi obrok in izrecno izrazili željo po 1. in 2. št. Nekateri so to željo izrazili, ne da bi plačali prvi obrok. Ker pa moramo dajati prednost tistim, ki prej plačajo, pozivamo te, da si tudi to prednost pridobijo!

Vsakdo, ki torej želi prejeti prve številke »Književnosti«, naj plača prvi obrok, javi na položnici ali na dopisnici svojo željo in nekoliko potrpi. Uprava sodi, da bo mogla ustreči vsem.

S pričujočo (4.) številko vstopa »Književnost« v drugo četrletje svojega izhajanja in poziva vse svoje prijatelje

k bolj živi akciji za pridobivanje novih naročnikov.

Novi naročniki naj se naročajo od 4. št. dalje. Uredništvo je poskrbelo, da se v drugo četrletje ne nadaljujejo kaki nedokončani članki, izven Brodarjeve serije člankov »Nacionalno vprašanje — znanstveno vprašanje«, ki je pa pisana tako, da se more čitati tudi od 4. št. naprej, ne da bi to motilo.

ŠIRITE »KNJIŽEVNOST«!

Kultura, nova revija v Zagrebu (urednik Tiljak, Zagreb, Ilica br. 53) prinaša v prvi številki med drugim: F. Engels: Dialektika u prirodi. G. Plehanov: Književnik Ibsen. A. Thalheimer: Hegel i Feuerbach. S. P. Bosanac: Nerazumevanje dijalektike. Iveković: O novom teatru itd. Revija je ilustrirana.

• Samoupravno gospodarstvo • v Dravski banovini. Ljubljana 1933. Založila banovinska zaloga šolskih knjig in učil.

Peter Lem:

KARL MARX

I.

Pred pol stoletjem (14. marca 1883) je Karl Marx končal svojo življenjsko pot. Vsakdo ve, da je ta mislec vrgel v svet ideje, polne netiva, ki so razgibale velike množice in ki so vsaj v zadnjih dveh desetletjih pomaknjene tako v središče boja v človeški družbi, da v razmišljanju o njej nihče ne more mimo njih. Tudi tisti, ki v teh viharjih, svet pretresajočih družbenih bojih z mržnjo spremljajo gibanja, navaljujoča v znamenju Marxa na stari družbeni, gospodarski, politični, duhovni red na svetu, se ne morejo popolnoma izogniti nekemu Marxovemu vplivu, kajti tudi oni so prisiljeni uporabljati pojme in izraze, ki jih je oblikoval Marx, kakor n. pr. kapitalistični družbeni red, proizvodjalne sile, razredni boj, proletarijat, diktatura proletarijata, brezrazredna družba itd. Učinkovitost Marxovih socialno-revolucionarnih idej, njih gibalna »agitatorična« sila, je že davno očitna in priznana.

Marx pa terja od nas večjega razumevanja in priznanja. Z ostrim mečem svojega duha je globoko posegel v znanosti o človeški družbi, uporabil je v njih novo metodo in razkril neko zakonitost v razvoju družbe. Marx nikakor ni spadal med utopiste, ki so odklanjali obstoječo družbo z njenimi zli in izmišljali v svojih glavah družbo, kakršna naj bi bila. Nasprotno, osrednji problem Marxovega razmišljanja je bil, kako je družba, kakršna je, nastala, kakšne so gibalne sile družbenega razvoja; kajti vprav odkritje teh gibalnih sil omogoča razkritje tendenc, smeri, v katere se sedanja družba razvija, omogoča torej neko predvidevanje bodočega razvoja in bodoče družbene oblike. Odtod nastopa marksizem — tako imenujemo celotni Marxov nauk — kot znanstvena teorija in se tudi imenuje v nasprotju z vsemi socialističnimi utopijami — znanstveni socializem, ker prihaja do zaključka, da je kapitalistični red le prehodna stopnja v družbenem razvoju, kateri sledi kot nova višja stopnja socialistični red. »Znanost je bila za Marxa,« je dejal Engels v govoru na pogrebu svojega prijatelja, »zgodovinsko gibalna, revolucionarna sila.«

Zato je uradna univerzitetna znanost dolga desetletja gledala na Marxovo teorijo le »prezirljivo kakor na zgrešeni plod socialno-revolucionarnega fanatizma« (Plehanov). Najprej jo je sploh za-

molčevala; to neprijazno tretiranje je Marx sam občutil, zlasti po izidu svojega mojstrskega dela »Kapitala«. Prišel pa je čas, ko je bila oficialna znanost prisiljena »zapaziti« Marxovo teoretično delo. Najprej ga ni jemala resno. Nato je nastopila doba pobijanja Marxa in dokazovanja, da njegovo delo nima znanstvenega značaja. Moral pa je nastopiti nov preokret, ker so se vedno bolj množili taki raziskovalci zgodovine, kulture, prava, literature in umetnosti, ki so se približevali metodi in naziranju historičnega materializma. »Marxova metoda si je začela osvajati državljanstvo v znanstvenem svetu.« (Plehanov.) Oficialne znanstvene korifeje so začele priznavati veliki znanstveni pomen Marxove zgodovinske teorije, — seveda le pod pogojem, da se očisti »pretiravanj«, da se osvobodijo »enostranosti« in izloči iz nje vse »agitatorično«, skratka vse nevarno, vse revolucionarno. Tako dandanes naprednejša¹ oficialna univerzitetna znanost v velikem delu priznava Marxovemu delu najmanj to, da je gigantski znanstveni poskus in da je Marx dal izredne rezultate na polju raziskovanja družbenega razvoja in omogočil mnogo globlje spoznavanje družbe. In to zapoznalo stopanje po Marxovih stopinjah je seveda tej znanosti v veliko korist. Naj omenimo samo tri izmed novejših sociologov: Maxa Webra, Troeltscha in Wernerja Sombarta, ki so se priznali za Marxove učence — seveda brez »enostranosti« in »pretiravanj« učiteljeve koncepcije, s katerim seveda politično nimajo najmanjše zveze in so se vedno tudi potrudili, da čim bolj skrijejo svojo odvisnost od njega in da ga čim manjkrat omenijo. (Wittfogel imenuje celo skupino takih nemških učenjakov »krypto-marksiste«, t. j. skrivne [tajne] marksiste.)

Cloveku, ki se zanima za Marxov nazor, je svetovati previdnost pri spoznavanju tega nazora iz druge roke. To je marsikdaj riskantno. Na eni strani obstoja ogromna množina pravcati h mrcvarjenj Marxovih nazorov po knjigah in revijah, plodov nepoznavanja in nerazumevanja. Po drugi strani pa tudi niso prerediti Marxovi učenci, ki bistva učiteljevih nauk niso dobro razumeli. Usoden je bil tu veliki preokret v nemški filozofski miselnosti, ki je povzročil, da je Heglova dialektična filozofija, od katere je Marx izhajal in ki je v tridesetih letih 19. stoletja imela naravnost vsemogočen vpliv, od petdesetih let naprej izgubila vsak ugled, bila popolnoma pozabljena in — kar je najvažnejše — so ljudje kar povprek izgubili sposobnost za nje razumevanje. Ta preokret je mogoče razumeti in tudi edino mogoče razložiti le v zvezi s socialnim razvojem Nemčije v 19. stoletju. Hegel je bil največji mislec meščanske Nemčije v njeni revolucionarni dobi, on je delal »revolucijo v obliki misli«. Ko pa je nemško meščanstvo prenehalo biti

¹ Na ljubljanski univerzi se je zgodilo pred nekaj leti, da so starokopitni profesorji, katerih enostranska »znanost« plesni v svoji okorelosti (in ki to plesen prenašajo v naraščaj), odklonili predlog za nakup nekaterih Marxovih in Engelsovih del, češ da ta ne spadajo med znanstvene knjige!

revolucionaren razred, je izgubilo nagnjenje in sposobnost za razumevanje dialektike, edine znanstvene forme za razumevanje revolucionarnih skokov v razvoju. (Glej Korsch: *Marxismus und Philosophie*, Grünbergov Archiv, 1923.) Ljudje, ki so proglasili dialektiko za »sofisterijo«, za »hokuspokus« itd., pač niso mogli razumeti Marxa, stvaritelja materialistične dialektike, bodisi da so ga pobijali ali pa kot namišljeni »marksisti« razlagali.

Pripovedujejo anekdoto, da je Marx proti zatonu svojega življenja izjavil: »Jaz nisem marksist.« Smisel te anekdote, katere поблиžje okoliščine so menda neznane, more biti — kakor nekje pravi Kautsky — le, da je Marx nasproti izjavam nekega svojega zelo gorečega, a ne v enaki meri razumnega pristaša dejal: Če je to marksizem, potem jaz nisem marksist! To bi Marx mogel izjaviti prav mnogim »marksistom«, ki so živeli za njim, med drugimi tudi Kautskemu. Za svojega življenja je Marx poznal prav malo svojih pristašev in še manj takih, ki so njegove nazore res razumeli. Še leta 1884., torej v letu, ki je sledilo Marxovi smrti, je Engels, čigar nazorov od Marxovih pač ne moremo ločiti (kakor bomo še spoznali), pisal Kautskemu, da se je prehitel, ko je v nekem članku pisal o »marksistični šoli«. Takrat je marksistična šola šele nastajala (Kautsky: »Vierzig Jahre Erfurter Programm«, 1931), v Angliji ni še nastopil noben konsekvntni interpret marksizma, tudi v Franciji je marksizem zelo težavno prodiral, »najgloblje korenine je pognala teorija pač med intelektualci Rusije«, v množice pa je prodrla najbolj v nemških pokrajinah (Kautsky prav tam). Sam Kautsky, ki je veljal dolga leta za najbolj konsekvntnega interpreta »ortodoksnega« (pravovernega) marksizma, je pozneje vrgel vso dialektiko pod klop, s katero pa tudi že prej ni vedel dosti početi. Kautsky se tega tudi zaveda. Saj je odstopil prvenstvo v »ortodoksizmu« za nazaj² — Plehanovu, katerega je proglasil za tistega marksista svoje dobe, čigar svetovno naziranje je bilo najbližje Marxovemu in Engelsovemu, kajti »Plehanov je smatral,³ da je Marx metodološko rešil probleme enotnosti duha in prirode, meja našega spoznavanja, medsebojnih odnosov ideologije in ekonomije, in je tudi heuristični (raziskovalni) princip historigenega materializma organsko utelesil svetovnemu nazoru dialektičnega materializma« (citiramo po: Ernest Böse »Rassenproblem und Marxismus«).

Ni tu mesto, da bi podrobneje razpravljali o razvoju marksistične teorije po Marxu. Naša naloga je, podati skico tvorca te teorije.

² Plehanov je namreč l. 1918 umrl.

³ Kautsky namreč ne smatra, da je Marx te probleme zadovoljivo rešil...

**KDOR ŠE NI PLAČAL DRUGEGA OBROKA, NAJ GA PLAČA
TAKOJ!**

II.

Marx¹ se je rodil 5. maja 1818. v Trierju. Od vseh nemških pokrajin je bilo takrat Porenje gospodarsko najbolj razvito in tudi politično najbolj napredno, kajti burja velike francoske revolucije je nanj najbolj vplivala (aneksija po Francozih, uvedba Code Napoleona itd.). Marx je izhajal iz židovske inteligentske rodbine, ki se je povsem asimilirala in je tudi prestopila v krščanstvo (protestantizem). Otroška leta in mladost je preživel v prav ugodnih razmerah. Po dovršeni gimnaziji v rodnem mestu je šel Marx študirat pravo, najprej v Bonn, v tretji semester pa na berlinsko univerzo. V Berlinu (1837) se je vrgel s silo, ki je pri devetnajstletnem mladeniču redka, na študij znanosti in filozofije, se v težki duhovni borbi vsega predal Heglovi filozofiji, katere »groteskna (čudna) skalnata melodija« mu najprej ni ugajala. »Od idealizma, ki sem ga tako dolgo gojil, sem prišel do tega, da je treba idejo iskati v resničnosti sami.« Vstopil je v krog tako imenovanih »mladih heglincev«, ki so v nasprotju z uradno interpretacijo Heglove filozofije (Hegel sam je umrl že 1831) izvajali iz nje revolucionarne zaključke. Mladi heglinci so se borili proti političnemu despotizmu predmarčne dobe v Nemčiji in proti vladajočim tradicionalnim dogmam, predvsem proti religioznim. Na literarnem polju je »Mlada Nemčija« bojevala isti boj revolucionarne meščanske inteligence. Politično gibanje v zaostali Nemčiji je seveda mnogo zaostajalo za političnim valom, ki se je dvigal v Franciji pod »meščanskim kraljem« Louisom Philippom (1830—1848). Tja na zapad je imela »Mlada Nemčija« uprte svoje oči. A tudi doma je mogla v svojem boju navezati na nekaj, namreč prav na Heglovo filozofijo. »Kakor v Franciji v 18., tako je tudi v Nemčiji 19. stoletja filozofska revolucija započela politični polom« (Engels).

Hegel je v nasprotju z vso prejšnjo filozofijo gledal v vsem dogajanju v prirodi in zgodovini — proces, en sam zakoniti razvoj. Ta razvojni proces se po njem giblje naprej dialektično, to je v nasprotjih. Novi moment kot negacija (zanikanje) ukinja tistega, ki je pred njim obstojal in ki je privedel tega novega do nastanka... Vse je v stalnem razvoju, ni dovršenih in gotovih stvari in idej. Heglova filozofija je skušala odpraviti sleherni prepad med idejo in resničnostjo, med zavestjo in bitjem. »Filozofija ni nič drugega kakor čas, zajet v misli.«

Mladi heglinci, med njimi Marx, so iskali negacijo ali antitezo

¹ Material sem zajemal predvsem iz sledečih treh monografij: Franz Mehring, »Karl Marx, Geschichte seines Lebens«, 1918; Max Beer: »Karl Marx, sein Leben und seine Lehre«, 1919 (izšla l. 1926 v slovenskem prevodu v »Zadružni založbi«); Klara Zetkin: »Karl Marx und sein Lebenswerk«, 1913. — Ogledal sem si pri tej priliki tudi, kar je bilo pri nas objavljeno o Marxu — seveda ne vsega. O tistem, kar mi je prišlo v roke, nameravam napisati poseben kritični pregled za prihodnjo številko »Književnosti«.

obstoječim razmeram, hoteli so »okamenelemu stanju zapeti njegovo lastno melodijo, da bo zaplesalo« (Marx). Te melodije pri mojstru Heglu niso našli. Marx se je intenzivno poglobil v zgodovino filozofije in v filozofijo zgodovine, da bi si čim bolj razčistil pojme, da bi mogel prodreti v smer razvoja družbe, ki je v njej živel, da bi mogel zavedno služiti napredku družbe. Z disertacijo o demokritski in epikurejski filozofiji prirode je 1841 promoviral na univerzi v Jeni za doktorja filozofije. Medtem so se mladi hegllovci vedno bolj lotevali praktičnih perečih dnevnih vprašanj — »religija in politika sta predmeta, ki predstavljata glavno zanimanje sedanje Nemčije« (Marx) — in v »Rheinische Zeitung« (1842) se je »mladoheglvstvo razkrilo direktno kot filozofija kvišku stremedečega radikalnega malomeščanstva, ki uporablja filozofsko ogrinjalo le še zato, da prevari cenzuro« (Engels). Marx je bil najprej so-trudnik tega časnika, kmalu pa je postal njega glavni urednik. Tu so pred Marxa prvič stopila gospodarska vprašanja, ali kakor sam o sebi pravi, »sem najprej prišel v zadrego, da sem moral govoriti o tako imenovanih materialnih interesih«. Uvidel je, da mu filozofija sama tu ne more dosti pomagati, marveč da mora svoje znanje glede gospodarstva in socializma spopolniti. »Umaknil sem se z javne pozornice v študijsko sobo.«

Hegel je bil absoluten idealist. Zanj je počelo vsega — »absolutna ideja«, »svetovni duh«, kar so pa le filozofski izrazi za religiozni ali teološki pojem boga. Njegova filozofija pa je monistična, to se pravi, da on ni postavil svoji absolutni ideji prirode nasproti, ampak je tako prirodo kakor tudi zgodovino smatral za posebni pojavni obliki ideje v njenem razvoju. To idealistično prevleko Heglove filozofije je odvrget Ludwig Feuerbach (»Bistvo krščanstva« 1842): »Priroda obstoji neodvisno od vse filozofije. Priroda je osnova, na kateri smo zrasli ljudje, ki smo njeni proizvodi. Izven prirode in človeka ni ničesar in višja bitja, ki jih je ustvarila naša religiozna fantazija, so le fantastični odsevi našega lastnega bista.« Tako podaja glavne Feuerbachove misli Engels, ki poroča: »Navdušenje je bilo splošno; v trenutku smo bili vsi feuerbachovci.« Iz Heglovega absolutnega idealizma je prodril v Feuerbachu na dan spet materializem, a to ni bil več zgolj mehanični, zgolj prirodoslovni materializem 18. stoletja, ki je popolnoma odpovedal pred vprašanji človeške družbe in družbene zgodovine. Feuerbach pa je znal vprašanje samó postaviti in ni našel poti od abstraktnega človeka h konkretnemu, »iz sveta abstrakcij k živi resničnosti« (Engels). Rešil pa je to vprašanje Marx. Takrat je prišel do osnovne misli tistega naziranja o svetu in o družbi, ki ga imenujemo po njem.

Heglova dialektika je cepila Marxov duh proti »večnim resnicam« vsake vrste in ko je Marx vzel v roke sisteme socialistov-utopistov, ki so skušali, vsak po svoji fantaziji, skonstruirati »popolno družbo«, je takoj videl v njihovih fantazijah le simptome novo nastajajočega protislovja v meščanski družbi, fantastične

reflektse odpora proletarijata proti tej družbi. »Če proletarijat proglasa konec dosedanjega svetovnega reda, potem izgovarja le skrivnost svojega lastnega obstoja...« »Mi ne stopimo pred svet doktrinarno z nekim novim principom, češ: Tu je resnica, na kolena pred njo! Mi mu ne porečemo: Opusti svoje boje, saj nimajo smisla! Mi mu le pokažemo, zakaj se prav za prav bori, in zavest je nekaj, kar si mora pridobiti, tudi če bi ne hotel.« Tako je Marx formuliral v pismu na Rugeja program revije, ki jo je z njim osnoval (Deutsch-französische Jahrbücher).

Koncem 1843 je Marx odšel v Pariz. Tu je mogel kmalu popolnoma obračunati s Heglovim idealizmom v filozofiji zgodovine. Teoretsko vprašanje, ki je v vsej svoji ogromni praktični pomembnosti stalo pred njim, je bilo: V čem obstoji razvoj človeške družbe? Ljudje delajo svojo zgodovino, a odkod so motivi, ki te v zgodovini delujoče ljudi vodijo? Hegel je gonilne sile iskal — ne v zgodovini sami, v človeški družbi, marveč izven nje, v razvoju mistične (skrivnostne) »absolutne ideje«. To »idejo«, ki je zgolj abstrakcija in posebljenje sveta (prirode in družbe) kot razvojnega procesa, je odpihnil že Feuerbach s svojo materialistično kritiko, več pa on ni storil.

Marx je študiral meščansko družbo. Študiral je nje nastanek. Poglobil se je v veliko francosko revolucijo, ki je — kakor pravi Klara Zetkin — »postala zanj cel rudnik zgodovinskih nauk«. Kaj je vrglo razrede francoskega naroda v ta velikanski konflikt, s katerim je bila zaključena ena epoha in odprta pot drugi? Pri tem študiju je Marx naletel na zgodovinopisce »tretjega stanu« iz dobe restavracije (Guizot, Thierry itd.), ki so opisovali francosko zgodovino od srednjega veka naprej kot vrsto razrednih bojev meščanstva proti fevdalni aristokraciji, katerih vrhunec je ravno — revolucija. In v tridesetih in štiridesetih letih je že stopal v zgodovinsko areno nov razred — »četrti stan«, delavski razred. Vprašanje še nikakor ni bilo s to ugotovitvijo rešeno. Kaj pa giblje razrede v medsebojne boje, kaj tem bojem določa pot in cilj? Tu so po sredi gospodarski interesi. Odkod so se vzeli ti razredi? Iz »absolutne ideje« nikakor ne, marveč, kakor nam kaže zgodovinski razvoj, sta nastala meščanstvo in delavstvo iz spremembe gospodarskih razmer. Te pa so se spremenile radi razvoja proizvodnih sil. Tako je Marx našel v materialni bazi človeške družbe gonilno silo njenega razvoja.

Mnogokrat se čuje, da je Marx odkril razrede in razredni boj. Marx je le dal globoko znanstveno razlago tega pojava. Za svoja odkritja na polju zgodovine in politike je proglasil sam le sledeča tri: 1. da je obstoj razredov vezan na določene zgodovinske razvojne borbe produkcije, 2. da razredni boj v meščanski družbi vodi nujno k diktaturi proletarijata in 3. da ta diktatura pomeni le prehod k odpravi vseh razredov in k brezrazredni družbi. Tako stoji v njegovem pismu na Weydemeyerja od 5. marca 1852. V

odkritju pod 1. — točki 2. in 3. izpadata iz našega razmotrivanja⁵ — je obseženo tisto novo, kar je Marx dal družbenim znanostim (politični ekonomiji je kesneje dal še mnogo novih dognanj). Tu je Marx proniknil globlje od svojih prednikov v snovanje in nehanje človeške družbe in odkril dotlej neznano zakonitost razvoja te družbe. »S tem je pregnal idealizem iz svojega poslednjega pribežališča, iz zgodovinskega naziranja, ustvaril materialistično zgodovinsko naziranje in našel pot, po kateri je mogoče razložiti zavest ljudi iz njih bitja (Sein), ne kakor so dotlej razlagali njih bitje iz njihove zavesti« (Engels).⁶

Marx se je seveda sedaj pod vtisom svojih spoznanj poglobil v študij politične ekonomije, zlasti Ricarda, kajti le v njej je mogel najti anatomijo (razčlemba) osnov meščanske družbe.

Koncem leta 1844. je Marxa v Parizu obiskal Friedrich Engels (rojen 1820, umrl 1895), ki je objavil v »Deutsch-Französische Jahrbücher« obširnejšo razpravo »Obrisi kritike nacionalne ekonomije«. Razvoj obeh je bil dotlej medsebojno povsem neodvisen, a prišla sta oba do istih rezultatov. Ta zanimiva slučajna koincidenca (strinjanje) je privedla do njunega življenjskega prijateljstva. Tudi Engels je bil prej heglavec in meščansko-radikalno razpoložen inteligent. Oče, bogat trgovec, ga je poslal v svojo filialo v Manchester, kjer je preživel dve leti. »Marx je razumel borbo in stremljenje svojega časa v proučevanju francoske revolucije, Engels pa pod vplivom angleške industrije«. In to njuno razumevanje, ki je izhajalo iz različnih izvorov, se je sedaj strnilo v eno. Vplivala sta medsebojno drug na drugega in novo filozofsko, zgodovinsko, gospodarsko in politično naziranje je skupni plod obeh duhov.

Skupaj sta napisala 1844 »Sveto družino«. Ta spis predstavlja popolen prelom z mladoheglavci, dotedanjimi sobojevniki. ki se niso znali spustiti iz abstraktnih sfer heglavske filozofije na realna tla, v konkretni socialni boj. Nato je izšla 1845 Engelsova študija »Položaj delavskega razreda v Angliji«. Marx je bil po prizadevanju pruske vlade med tem izgnan iz Pariza radi sodelovanja pri nekem nemškem revolucionarnem listu. Preselil se je v Bruselj. Takoj po svojem prihodu se je moral pri belgijski politični policiji s podpisom obvezati, da ne bo v Belgiji dal ničesar tiskati o vprašanih dnevne politike. Ker se je pruska vlada trudila, da ga spravi tudi iz Belgije, je vzel odpust iz pruskega državljanstva (in je ostal do konca življenja brez državljanstva). Po šesttedenskem skupnem študijskem potovanju po Angliji sta se Marx in Engels odločila, da v Bruslju »obračunata s svojo prejšnjo filozofsko vestjo« v obliki

⁵ Nobena skica Marxovega dela in naziranja pa se ne more smatrati za historično in stvarno točno ter nepotvorjeno, če teh dveh točk ne omeni.

⁶ Razlagali so (in še razlagajo), da ljudje žive takó, kakor žive, ker so si takó izmislili v svoji zavesti ali »duši«. Vprašanje, zakaj so si ljudje izmislili ravno to in ne kaj drugega, odkod taka vsebina zavesti, pa za te razlagalce menda »ni važno«. A to se pravi, da razlagajo zavest iz jasnega in da sploh ne dajo nje kavezalne (vzročne) razjasnitve.

kritike poheglovske filozofije. Naslov dela je bil: »Nemška ideologija, kritika najnovejše nemške filozofije in nje reprezentantov Feuerbacha, Bruna Bauerja in Stirnerja ter nemškega socializma in raznih njegovih prerokov«. »Ker spremenjene razmere (v Nemčiji) niso dovolile natisa,« je pisal pozneje Marx, »sva prepustila rokopis glodajoči kritiki miši tem rajše, ker sva dosegla svoj namen — prišla sva si na jasno.« Ta rokopis je bil iztrgan »glodajoči kritiki miši« in objavljen šele pred kratkim ter daje globoki vpogled v nastajanje Marx-Engelsovega naziranja. »Kot prvi dokument, v katerem je bila formulirana genialna klica novega svetovnega naziranja« — je do odkritja rokopisa »Nemške ideologije« služilo enajst Marxovih tez o Feuerbachu, ki jih je objavil Engels v dodatku k svoji znameniti študiji o »Feuerbachu in zaključku klasične nemške filozofije« 1888. Leta 1847. je Marx izdal »Bedo filozofije«, kritiko Proudhonove »Filozofije bede«. Tu kaže Marx že izdelano svoje materialistično-dialektično svetovno naziranje in svoj znanstveni revolucionarni socializem. Kakor pravi Beer, se v tem delu kaže tudi obrat v Marxovih študijah: »Angleška politična ekonomija je stopila na mesto, ki ga je prej zavzemala nemška filozofija«. Nato je (koncem leta 1847.) sledilo novo skupno delo Marxa in Engelsa — znani »Manifest«, ki vsebuje oris zgodovinskega razvoja meščanstva, karakteristiko tega razreda, oris protislovij kapitalistične družbe, nastajanja proletarijata kot nje grobokopa, program stranke delavskega razreda in kritiko raznih vrst meščanskega in malomeščanskega socializma.

Mislec Marx je nadaljeval tri duhovne tokove, katerih vsak je izhajal iz enega treh takrat najnaprednejših narodov človeštva: klasično nemško filozofijo, klasično angleško politično ekonomijo in pa francoski socializem, ki se je pojavil že v podvigu ljudskih množic v veliki francoski meščanski revoluciji. Marx je izhajal — kakor smo videli — iz (Heglove) filozofije. Od te je prišel do zgodovine in politike. Ni pa ostal na površju, v ideologijah (miselnih sistemih), marveč spustil se je na materialno bazo (temelj), iz katere rastejo ideologije. Prispel je k politični ekonomiji in pri tej je ostal, tej je posvetil svoje nadaljnje znanstveno teoretično delovanje.

Razširjeno je mišljenje, ki ga vedno znova hranijo razni eklektiki,⁷ češ da je Marx zato proglasil gospodarstvo za materialno bazo družbenega razvoja, ker da se je svoj živ dan bavil le z gospodarstvom in z gospodarsko znanostjo, da je zapadel »enostranosti«, ki je pri specialistih-znanstvenikih psihološko sploh utemeljena, ker so v svojem raziskavanju enostransko usmerjeni. Pregled nastanka Marxovega svetovnega in zgodovinskega naziranja jasno kaže, da je to mišljenje zmotno. Enostranost uradnih meščanskih znan-

⁷ Eklektik je človek, ki pobira drobce iz raznih in različnih miselnih sistemov brez notne osnovne misli. Seveda iz tega ne more nastati nič drugega, kakor brezmiselna kaša.

stvenikov specialistov ima svojo podlago v nečem negativnem. Enostranski specialist nima pred očmi celokupne družbe, ker mu je vedno manjkal potreben široki pogled, še preden je postal specialist (filozof, medicinec, pravni zgodovinar, nacionalni ekonom itd.). Po psihološki »razlagi« eklektikov bi moralo Marxovo »enostransko« naziranje imeti največ privržencev med specialisti političnimi ekonomi. Ti so sicer res ponavadi enostranski, a tudi najodločneje odklanjajo ali celega Marxa ali pa vsaj njegovo »enostranost«, ki pa obstoja le v njih domišljiji. Tako n. pr. govore, da Marx priznava edinole »gospodarski faktor« v družbenem razvoju. Marx že kot Heglov učenec sploh ni mogel postavljati vprašanja o »faktorjih«. Kajti socialno-zgodovinski faktor je le abstrakcija, to se pravi različne strani enotnega družbenega procesa izvzamemo posebej, različne pojave in izraze delovanja družbenega človeka ločimo v svojih glavah in o njih posebej razmišljamo. Spreminjanje teh različnih strani enega in istega procesa v posebne sile in tudi vpraševanje, katera teh sil »vlada«, — je popolnoma tuje dialektičnemu materializmu, ki jemlje družbo kot en sam razvojni proces. »Faktorji« se ravnaajo — kakor pravi Plehanov — po zlatem pravilu: Živi in daj živeti tudi drugim! In če — po Marxu — pridejo v družbenem razvoju produkcijski odnosi (to je gospodarski red) v protislovje s produkcijskimi silami, takrat ljudje stro preživeli gospodarski red — torej je »vladajoči gospodarski faktor« podvržen drugemu »faktorju«, idejnemu. Torej pri marksizmu ne gre za »faktorje«, ampak za spoznanje družbenega procesa v njega totaliteti (celokupnosti). (Plehanov: O materialističnem zgodovinskem naziranju.)

Nepoznavanje bistva Marxovega zgodovinskega naziranja kulminira v mnenju, da Marx ne priznava moči ideje v zgodovinskem razvoju. Marx nikakor ni zanikoval vloge in sile idej, marveč je le postavil vprašanje postanka teh delujočih idej in je na to vprašanje odgovoril, da so ideje refleksi materialne baze (seveda ne zgolj pasivni refleksi, ki morda izpuhte v vsemirje ...) Poiskal je kavzalni zakon konkretno v zgodovini. Ni se zadovoljil z abstraktnim materialističnim determinizmom. Če je Diderot dejal, da je »svobodna volja človeka« *«l'illusion d'un être qui a conscience de lui même comme cause et n'a pas conscience de lui même comme effet»*,⁸ je dal le abstraktno resnico. Marx je rešil tisto protislovje, ki ga stari materializem ni mogel rešiti: kako morejo spreminjati svoje družbene odnose tisti ljudje, ki so sami proizvodi teh odnosov. (Glej Plehanov: Osnovni problemi marksizma.)

III.

Leto 1848. Marx je takoj odhitel iz Bruslja v Pariz in ko je burja završala tudi po srednji Evropi, se je sredi leta vrnil v

⁸ Prevod: »iluzija bitja, ki se zaveda, da je vzrok, a se ne zaveda, da je posledica«.

domovino. V Kölnu je osnoval »Neue Rheinische Zeitung«. Kot glavnega urednika tega najradikalnejšega organa revolucije 1848 v Nemčiji so ga postavili februarja 1849 pred porotno sodišče v Kölnu, ki ga je po sijajnem zagovoru oprostilo. Sredi tega leta je znova okrepljena reakcija uničila njegov list, njega pa izgnala. Odšel je v Pariz, tudi tu ga niso pustili. Tako se je preselil, kakor večina emigrantov, v Anglijo, ki mu je postala druga domovina. V Londonu je preživel drugo polovico svojega življenja.

Celo desetletje je živel tu v največji bedi, mnogokrat mu je manjkalo najpotrebnejše. Podpiral ga je prijatelj Engels, ki je spet vstopil kot uslužbenec v manchestersko filialo podjetja svojega očeta; radi majhne plače je mogel Marxu pošiljati le malenkostne vsote. Zato mu je pomagal pisati članke v angleške in ameriške liste, dokler se Marx ni dovolj izvežbal v angleščini.⁹ Res brez primere je bila prijateljska požrtvovalnost Engelsova, ki se je predvsem zato upregel v trgovsko službo (in s tem žrtvoval ves svoj dnevni čas, ki bi ga sicer lahko posvetil samostojnemu znanstvenemu in publicističnemu delovanju), da bi mogel živeti ne samo sebe, ampak tudi Marxovo družino. Ob zaključku prvega dela »Kapitala« je pisal Marx Engelsu: »Brez Tebe ne bi nikdar mogel dokončati dela in zagotavljam Ti, da mi je vedno kot mora tiščalo na vesti, da Ti v glavnem zaradi mene komercialno (v trgovini) zapravljaš svoje velike moči (famoso Kraft) in jih puščaš, da rjave in si povrhu vsega moral še doživljati vse moje težave.« Engels je znal ceniti pomen Marxovega znanstvenega in političnega dela za človeštvo. Seveda s svojo podporo ni mogel Marxu ustvariti življenjske udobnosti. Tej se je bil Marx odrekel, da je mogel ostati zvest načrtani poti. »Smejem se nad tako imenovanimi 'praktičnimi' ljudmi in njihovo modrostjo,« je pisal 1867. »Če bi človek hotel biti vol, bi seveda lahko obrnil hrbet mukam človeštva in skrbel za svojo lastno kožo. Toda jaz bi se moral zares obsoditi za nepraktičnega, če bi umrl, ne da bi bil dokončal svojo knjigo vsaj v rokopisu.«

Svoje naziranje in svojo metodo je Marx »najgloblje, najširše in najpodrobnejše potrdil in uporabil v svojem gospodarskem nauku«. Takoj ko je spoznal, da »je treba anatomijo meščanske družbe iskati v politični ekonomiji«, je začel to študirati že v Parizu, nato zlasti v Bruslju. Po burnih dneh osemindesetega in devetindesetega leta, katerim je dal blestečo analizo v razpravah »Razredni boj v Franciji 1848—50« in »18. brumaire Louisa Bonaparta«, potem ko je spoznal, da je zaenkrat revolucija zaključena in da »more nova revolucija priti le kot posledica nove krize in prav tako gotovo pride kakor ta«, se je še bolj poglobil v znanstveno delo. Od devete ure zjutraj pa do sedme zvečer je posedal v knjižnici britanskega muzeja. Menil je takrat, da bo v nekaj

⁹ Tako se je zgodilo, da so do pregleda Marx-Engelsove korespondence smatrali Marxa za avtorja serije člankov o letu 1848. v Nemčiji in Avstriji, ki so izšli v ponatisu pod naslovom »Revolucija in kontrarevolucija v Nemčiji« (tudi v srbskem prevodu) — v resnici je vse napisal Engels.

tednih zaključil svojo kritiko politične ekonomije... Da citiramo iz pisma Engelsu od 2. aprila 1851: »Že sem tako daleč, da bom v petih tednih z vsem ekonomskim trudom (Plackerei) gotov. Potem bom doma izdeloval ekonomijo, v muzeju pa se bom spraval na kako drugo znanost. Ta me že začenja dolgočasiti. V bistvu ta znanost ni od Adama Smitha in Davida Ricarda napravila nobenih korakov naprej...« In Engels mu je prihodnjega dne odgovoril: »Vesel sem, da si končno z ekonomijo gotov. Stvar se je zares dolgo vlekla in tako dolgo, dokler imaš pred seboj še kako knjigo, ki jo smatraš za važno in je še nisi prečital, tako dolgo ne prideš do pisanja.« A trajalo je še osem let, da je izšel prvi obris (*»Zur Kritik der politischen Oekonomie«* 1859) in še osem let, da je izšla prva knjiga *»Kapitala«* (1867)!

Že v prvem pravkar omenjenih dveh spisov je Marx napravil tisti odločilni korak naprej iz klasične ekonomije (Adam Smith in David Ricardo), ki nosi ime Marxove teorije vrednosti. Klasična ekonomija je razlagala vrednost blaga z delovnim časom, a ker je gledala v kapitalistični produkciji večno naravno obliko družbene produkcije, je pojmovala ustvarjanje vrednosti kot prirodno lastnost človeškega dela, kakor je dano v individualnem, konkretnem delu poedinega človeka, in se je tako zapletla v vrsto protislovij, ki jih ni mogla rešiti. Marx pa je gledal v kapitalistični produkciji le določeno zgodovinsko obliko družbene produkcije. Odkril je dvojni značaj dela v tej produkciji. Ostro je začrtal pojmovno razliko med uporabno in menjalno vrednostjo blaga. Prvo ustvarja individualno, konkretno delo, drugo pa abstraktno družbeno delo. V vseh družbenih oblikah ustvarja delo uporabne vrednosti, zakon menjalne vrednosti pa velja le v družbi blagovne produkcije. (Glej Mehringovo biografijo.)

V prvem poglavju *»Kapitala«* je Marx reasumiral vse, kar je povedal v knjižnici *»Zur Kritik der politischen Oekonomie«*. Tam je že raziskal nastanek denarne oblike vrednosti kot splošne oblike vrednosti in spoznal v denarju, ki se po videzu kaže kot stvar z določenimi lastnostmi, družbeno produkcijsko razmerje. Sledi raziskava spreminjanja denarja v kapital. Prirastek h kapitalu nad njega prvotno denarno vrednost imenuje Marx — večvrednost (Mehrwert). Ugotavlja, da ravno ta prirastek spreminja denar v kapital. Tako je spoznal kapital za zgodovinsko določeno družbeno produkcijsko razmerje. Odkod prihaja večvrednost? Ne iz cirkulacije (zamenjavanja) blaga, kjer se menjavajo ekvivalenti (enakovredna blaga), marveč iz produkcije. V to namreč vstopa neko svojevrstno blago, čigar poraba je vir nove vrednosti. To blago je — delovna sila. A le v posebnih družbenih razmerah je najti to blago na blagovnem trgu. Ni priroda tista, ki ustvarja na eni strani posestnike denarja in blaga, na drugi strani pa tiste, ki posedujejo le lastno delovno moč. In to družbeno razmerje tudi ni skupno vsem zgodovinskim produkcijskim oblikam. Nastalo je in prestalo bo s kapitalističnim produkcijskim načinom.

»Poslednji namen tega dela,« pravi Marx v predgovoru h »Kapitalu«, »je razkriti gospodarski zakon gibanja moderne družbe,« to je raziskati produkcijske razmere kapitalistične družbe, njih nastanek, njih potek in njih prestanek. Marx odkriva protislovja, ki se v kapitalistični družbi razvijajo in vodijo do njene negacije.

V prvi knjigi »Kapitala« se Marx bavi s kapitalistično produkcijo, analizira odnošaj med fabrikantom in delavstvom, razkriva skrivnost profita in skrivnost izkoriščanja. Podaja še zgodovino nastanka razreda kapitalistov in proletarijata in zarisuje protislovne tendence razvoja te družbe. Druga in tretja knjiga »Kapitala« sta bili ob Marxovi smrti šele neizdelana in nedovršena osnutka in ju je pozneje izdal Engels (1885 in 1894). Druga knjiga obravnava cirkulacijo blaga: blago morajo kapitalisti spraviti na trg. Tu nam Marx odkriva normalno funkcioniranje kapitalističnega tržnega mehanizma in pa vzroke gospodarskih kriz, ki so nujna posledica protislovij v breznačrtnem kapitalističnem gospodarskem sistemu. V tretji knjigi pa zasleduje, kako se deli celokupni profit v kapitalističnem razredu. V ozki zvezi s »Kapitalom« so tudi Marxovi kritični spisi o dotedanji politični ekonomiji; te je izdal Kautsky v treh knjigah pod naslovom »Teorije o večvrednosti«.

Kakšen je bil sprejem prve knjige »Kapitala«, spoznamo iz Marxovega predgovora k drugi izdaji (1873): »Učeni in neučeni besedniki nemške buržuazije so najprej skušali popolnoma zamolčati 'Kapital', kakor se jim je to posrečilo z mojimi prejšnjimi spisi. Ko pa ta taktika ni več odgovarjala časovnim razmeram, so začeli pisati pod pretvezo, da kritizirajo mojo knjigo, navodila, za pomirjenje meščanske zavesti...« V istem predgovoru izraža Marx svoje veselje nad ruskim prevodom — to je bil prvi prevod — »Kapitala« (1872). Zanimiva je utemeljitev, s katero je carski cenzurni odbor v Peterburgu dovolil izdajo prevoda: »Čeprav je avtor po svojem prepričanju popoln socialist in ima cela knjiga popolnoma izrazit socialistični značaj, vendar izjavlja komite, da je zasledovanje tega dela pred sodiščem nemogoče z ozirom na to, da razlaga nikakor ni vsakomur dostopna t. j. za vsakogar razumljiva in da ima obliko strogo matematičnega znanstvenega dokazovanja.«

Bilo je po izidu prvega zvezka »Kapitala«, ko je Engels pisal Marxu, »da je pač ta prekleta knjiga vzrok vse Tvoje smole,« kajti »ta večno nekončana stvar Te je pritiskala telesno, duševno in finančno k tlom...« Pozabiti ne smemo namreč, da je težišče pozornosti kljub Marxovi poglobitvi v gospodarsko znanost vendarle prav tako za Marxa kakor za Engelsa bilo v politični akciji, v revolucionarni praksi. Tej se Marx v času ustvarjanja svoje ekonomske teorije nikakor ni izmikal. Najprej boji v nemški emigraciji, publicistično zasledovanje svetovnega političnega razvoja, analiza političnih dogodkov s stališča marksizma, t. j. s stališča proletarijata (krimska vojna, italijanska vojna 1859, orijentalско vprašanje, t. j. turško, vojne za ujedinjenje nemškega in italijan-

skega naroda v šestdesetih letih itd.), — tu povsod je potrošil — ne zapravljal — mnogo svoje energije, zlasti pa v delovanju v »Mednarodni delavski asocijaciji«, tako imenovani prvi internacionali, katere soustanovitelj je bil Marx in kateri je bil vodilna glava od začetka do konca (1864 do 1872). V sloviti »inauguralni adresi« (programatski izjavi) te mednarodne organizacije, je Marx razvil sliko položaja delavskega razreda v letih 1848 do 1864, katerega beda se ni zmanjšala kljub ogromnemu razvoju industrije in naraščanju trgovine, in je ustvaril program, ki je zajel glavne, po narodih različne struje takratnega delavskega gibanja: angleške trade-unioniste (samostrokovničarje), francoske proudhoniste, nemške lassalleance itd. in jim pokazal pot iz sektaštva na široko pot razrednega boja. Duševno vodstvo internacionale je Marxu pripadalo samo po sebi; bil je nesporno največja glava delavskega gibanja, vse njegove probleme je najgloblje pojmoval in tudi najboljše formuliral njih rešitve v skladu z doseženo razvojno stopnjo tega gibanja. Višek boja v tej periodi pada v pariško komuno, to je revolucijo, ki je v zvezi s porazom francoske vojske v francosko-pruski vojni izbruhnila v Parizu in v kateri je prišel prvič na oblast »četrti stan«. To je izzvalo v meščanstvu vsega sveta divje ogorčenje proti prvi internacionali in nje »grand chefu« Marxu. Nekaj dni po strašnem porazu komune je generalni svet internacionale izdal svojo »adresu« »Državljska vojna v Franciji«, ki je vsebovala blestečo epopejo in obrambo komune. Ta spis je celo v tolerantnem Londonu dvignil velik hrup. Marx je ponosno objavil, da je avtor adrese sam. Tedaj je napisal svojemu prijatelju: »Povzpel sem se do časti, da sem najbolj obrekovani in najbolj ogroženi človek v Londonu. Po dolgočasni dvajset let trajajoči idili (tu misli na mirno dobo od 1849 naprej) mi to zares dobro dé...«

Tudi potem ko je prva internacionala organizatorično prenehala (1872), Marx ni opustil delovanja v evropskem in ameriškem delavskem gibanju. Vzdrževal je dopisno in osebno zvezo z mnogimi aktivnimi socialisti raznih narodov. V glavnem je seveda delal na drugi in tretji knjigi »Kapitala«. Zelo ga je ovirala bolehnost, tako da ni mogel dovršiti niti druge niti tretje knjige. Bolehal je bolj ali manj vseh zadnjih 12 let svojega življenja, zlasti pa od smrti svoje žene (1881), ki ga je spremljala od mladosti in podpirala, vedno zavedajoč se, »da je bilo za Marxa njegovo prepričanje tisti bog, ki ni trpel nobenih drugih bogov poleg sebe« (Klara Zetkin). Umrl je v starosti 65ih let.

Marxovo delo mora danes poznati vsakdo, ki se hoče orientirati v svojem času in njega bojih tako, da bo videl ne zgolj gibanje valov na površju in slišal ne zgolj njih glušče bobnenje, ampak spoznal tudi vzroke in vzgone tega valovanja, ki so skriti v ekonomsko-socialni strukturi (ustroju) obstoječe družbe. Marx je prvi pregledal proces, ki se imenuje človeška družba ali zgodovina človeštva, do osnov. Kdor hodi danes mimo Marxovega dela, živi brez haska za resnični napredek družbe.

Marx ni postavil nobenih naukov in formul, ki bi jih mogli nazvati »dogme«, kajti pojmoval je tudi človeško spoznanje kot proces. »Dogma« je ideja, ki je nekoč zrastle iz potreb družbe, a se nje verniki tega izvora ne zavedajo in jo smatrajo za »večno resnico« še tedaj, ko so potrebe družbe postale drugačne. Marx je razkrinkaval »večne resnice«, ne morda zato, da bi postavil nove na mesto starih, ampak zato, da človeka današnje družbe osvoboditi vseh iluzij (samoprevar), ki ovirajo njegovo pot naprej. Marx sam je dejal: »Marksizem ni dogma, marveč navodilo za delo«, to se pravi, pozval nas je k študiju konkretne resničnosti, ki nas obdaja, ker le potom pravilnega spoznanja te resničnosti lahko pridemo do tistih resnic, ki nas vodijo naprej.

Seveda nam ni bilo mogoče v okviru tega članka podati izčrpno sliko Marxovega svetovnega in zgodovinskega naziranja. Podati smo hoteli le informativno skico. V njej smo mestoma skušali točneje zarisati tiste črte, ki so pri nas po zaslugi raznih stalno se ponavljajočih mrcvarenj Marxa izkrivljene ali zamegljene. V glavnem pa nam je šlo zato, da pokažemo, kaj je mogoče pridobiti s študijem Marxa in marksizma in da tako vzbudimo čim-večje zanimanje za ta študij.¹⁰

Ilja Erenburg:

HUGENBERG, UFA IN NEMŠKI PATRIOTIZEM

I. Erenburg je v svojem delu »Fabrika snov« razgalil vso lažnjivost in špekulacijo filmske produkcije, ki opaja ljudske mozgane z najprefriganjšimi sredstvi. Filmska industrija je velika »fabrika sanj«, ki namenoma uklepa človeka v svoje okove, da vsaj za trenotek pozabi na grenko resničnost in se opaja nad slikami, ki so daleč od resničnega življenja. Hugenberg je največji nemški filmski podjetnik, ki je zdaj tudi član Hitlerjeve vlade. Erenburg v tem poglavju popisuje njegov filmski »patriotizem«, ki hrepeni nazaj po Viljemovem carstvu.

O. P.

Hugenberg ima vse, kar je potrebno človeku, ki hoče vladati: dušo cesarja, lice stražmojstra in svoje ljudi v vseh bankah. Do oblasti se je povzpел v tistih letih, ko so navadni smrtniki jedli krompir v oblicah in ga solili s svojimi solzami. Upokojeni urad-

¹⁰ V slovenskem prevodu imamo dober oris Marxovega življenja in nauka v Beerovi knjižici »Karl Marx«, ki se naroča pri Zadržni založbi v Ljubljani (cena 15 Din). Zlasti pa opozarjamo na knjige, ki jih bo izdala »Nova knjiga« v svoji »Znanstveni knjižnici«: Uvod v dialektični materializem. Engelsa: Anti-Dühring in Plehanova: Osnovni problemi marksizma. O izdaji skrajšane Marxovega »Kapitala« po konzorciju »Svobode« smo že poročali in seveda najtopleje priporočamo študij te poglavitne Marxove knjige.

niki, Hugenbergovi somišljeniki, so takrat prodajali rjuhe in sladkornike, Hugenberg pa je kupoval akcije. Kot pošten Nemec je kopičil bogastvo, da ne bi prišlo v roke tujcem.

Ko so policaji pomirili poslednje puntarje in je marka spet iznova vstala na noge, tedaj je Hugenberg postal gospodar Nemčije. Med njegovimi zvestimi je nemalo profesorjev. Eden izmed njih, namreč profesor Bernhard, je pojasnil strmečemu prebivalstvu: g. Hugenberg bogati samo zavoljo vzvišenih idealov.

Ko je imel Alfred Hugenberg dvajset let, je pisal stihe. Ti sicer niso bili posebno komplicirani, toda polni najplemenitejših čuvstev:

»Ljubezen je sestra zarje,
ljubezen je sveta carica...«

Kmalu pa je Hugenberg zapustil poezije in se pričel bavit z resnejšimi stvarmi: postal je ravnatelj Kruppovih tovarn. Nikakor pa se ni izneveril liričnim načelom: »Na nas gleda oko cesarjevo... Orambna pripravljenost in vojaški duh sta največji kreposti našega naroda...« Nič zato, če so Kruppove tovarne dobavljale orožje tudi sovražniku, denar se je zbiral v rokah pravih Nemcev. To ni vulgarni patriotizem, marveč globoki in preiščljeni patriotizem, patriotizem g. Hugenberga.

Hugenbergu ni dovolj, če ima denar in čast, on se mimo tega bavi tudi z vzgojo naroda. Ustanovil je institut s tajinstvenim imenom »Dinta«. Za to dejanje ga je blagoslovil sam Oswald Spengler, podpirali pa so ga ravnatelji vseh trustov. »Dinta« se mora boriti s pogubnim materializmom. Hugenberg je kajpak idealist in želi, da bi se sleherni porurski rudar dvignil nad vse dosegljive duševne višine. »Dinta« izdaja »Rudarski list« — delijo ga delavcem brezplačno. »Dinta« ustanavlja šole za otroke in tečaje, prireja predstave. Poleg tega propoveduje potrpljenje, delo, varčnost in patriotizem, to se ve, ta patriotizem ni čez mero komplicirani patriotizem tajnega svetnika Hugenberga, ampak navadni patriotizem, dostopen razumevanju priprostega.

Nemogoče je torej, da Hugenberg ne bi znal pravilno oceniti belega platna s premikajočimi se sencami... Že zdavnaj, še v vojnih letih, je izgotavljal patriotične filme, polne bodrosti in heroizma; filmi so nadomestovali pojemajoče kalorije. Ko se je Hugenberg trdno postavil na noge, si je sklenil podrediti vso nemško filmsko industrijo. Če zgrabiš stvar na pravem koncu, ti postane kino vir ogromnih dobičkov. To je dobro vedel in ni nikoli pozabil na svojo zgodovinsko misijo.

»Ufa« je pred bankrotom. Deficit dosega 50.000.000. Banke odklanjajo nadaljnjo podporo tako nesigurnemu podjetju.

Tedaj je prišel odrešenik. Strogo je vihal viljemovske brke. Pod brki je igral smehljaj zadovoljstva.

To se ve, Hugenberg ne dela kar tako tja v en dan, on ni filantrop, ampak podjeten človek. Za vsak izvod »Rudarskega lista« prejema od trustov po deset pfenigov. Preden prevzame z

deficitom obremenjeno »Ufo«, si mora zagotoviti blagoslov drugih patriotov.

*

Na čelu »Konzorcija Hugenberg« stoji dvanajst ljudi. Ta številka odgovarja vsem tradicijam. Hugenberg pravi: »dvanajst nacionalno mislečih ljudi.« Pravi jim tudi »streha«. Pod zemljo rijejo delavci, na zemlji čivkajo pesniki založbe »Scherl«, ogromno stavbo pa pokriva streha. To je abeceda stavbne umetnosti. To je tudi abeceda lepe idealistične družbe. Med dvanajstimi izbranci je g. Albert Fegler, predsednik »Jeklenega Sindikata«, g. Emil Kirldorf, lastnik premogovnih revirjev, senator Wittheft, ravnatelj »Privatne banke«, minister narodnega gospodarstva dr. Becker in nekaj drugih idealistov. Hugenberg ceni tudi znanost: profesor Ludwig Bernhard ni ne tovarnar ne bankir, on je samo avtor debele razprave o npravstvenih vrednotah Hugenberga. Tajni svetnik je povzdignil profesorja do »strehe« — g. Ludwig Bernhard je eden izmed dvanajstih. Sicer pa, ta dvanajstotica, to so le apostoli. Mesija je Alfred Hugenberg.

*

Tovarna »Ufe« je v Babelsbergu pri Berlinu. Okrog in okrog vlada tišina kakor v kakem letovišču: smreke in gospodične. V tovarni pa nenehoma delajo.

Pomočniki g. upravnika Kliča sporočajo številke: 450.000 kvadratnih metrov, 42 stavb, 1000 »jupitrov«, 10.000 kosov pohištva, 8000 kostumov, 1800 lasulj...

Številke je mnogo in patetične so. Na žalost je ena izmed njih malce premeglana: »40.000 drugih predmetov.« Težko je ugotoviti, koliko je na primer med temi drugimi predmeti orlov, lepo modeliranih orlov nekdanjega, pa še zmerom živečega cesarstva. Paviljoni, hodniki, dvorišča, vse je polno te ponosne perutnine. Snemajo jo, prenašajo, postavljajo. To ni ljubezen do ptic, to je vzgoja naroda.

Hugenberg prične od daleč: kako je bilo prej prijetno živeti! Orli carujejo nad paradami. Orli krasijo zmagovalce. Davno minulo življenje je videti nežno, privlačno: ni brezposelnosti, ni prenapolnjenih avtomobilov, tudi zakrpanih hlač ni in vodene juhe. Bobnarji junaško bobnajo. Ulanci zmagujejo. Dekleta jim mečejo cvetje in srca. Da, to je bilo življenje!...

Ali je bilo vse to res že tako zdavnaj? ... Pred vojno... Sto in sto figurantov v oficirskih uniformah postopa po babelsberških dvoriščih. Orli letajo. Godba igra. To je vesela operetna. Damski dekolteji. Poljubi največjega merila. Naivne pesmice. Polkova čast in ljubezen očarljivega dekleta. Kako so časih živeli!...

Film bo šel po vseh gledališčih »Ufe«. 112.000 prostorov. Vse razprodano. Milioni src. Temna neodoljiva otožnost, prijetna po sedenju pri pisarniških knjigah in strojih. Kako so časih živeli!...

Figuranti bočijo prsa, prevezujejo meča, njihov pogled je izmučen. To niso navadni figuranti, niso sodrga, dno Berlina, ne, to so somišljeniki tajnika svetnika Hugenberg, heroji »Jeklene čelade«. Tu ni sumljivih materialistov... Celo petletni malček, ki mora že desetič moško salutirati sivobrademu generalu, celo ta mali debeluhar je sin patriota in bodoči hrabri vojak.

Hugenberg svojih somišljenikov prav nič ne razvaja: delovna disciplina. Snemanje je končano. Figuranti slačijo prelepe uniforme in oblačijo oguljene suknjiče; dolgo se vozijo v prenapolnjenih vagonih. Doma jih čaka vodena juha.

Žena vprašuje:

»Ali gremo nocoj v kino?«

Trudni trobentač srdito odkima. On ne verjame v lepoto prošlega življenja, on vobče ničemur ne verjame. Videl je, kako delajo staro nemško dušo in zdi se mu, da nima več duše.

Sicer pa večeri figurantov prav nič ne zanimajo niti g. Hugenberg niti g. Kliča. Dušo oblikujeta brez prestanka. Za Američane delamo — »Stari Heidelberg«: znanost, dehteče lipe, razvaline gradov, veseli študentje, avditoriji, pirovanja: velika Nemčija je bila zmerom miroljubna!... Za Nemce: parada in spet parada.

Včeraj so v Neukölnu delavci izžvižgali Ufin film. Ko so neznani predrzneži ugledali trobentače, so pričeli kričati:

»Lutke! Drugič ne bo več tako!«

Marsikdo izmed njih je imel leseno nogo in dober spomin: pomnil je Verdun. policaji so s pendreki zaščitili čast »Ufe«.

Hugenberg ni izgubil dobre volje: to se ve, invalidi, ti marsikaj pomnijo, toda, komu so invalidi potrebni. Mi stavimo svoje nade na mlado Nemčijo! Pokažemo ji Verdun: nobene nesnage niti kosov gnijočega mesa in hropenja umirajočih, nič zmrznjenih nog in tope, nizke smrti, bedne kakor je bedno življenje ne, prav nič od tega, pokažemo ji drug, prekrasen Verdun — pustolovščine mladih poročnikov, družabne vezi, vzhicene ženske, zastave in orle, nu, seveda, naše verne orle iz mavca. Da, med vojno so tudi lepo živeli! Hugenberg se na primer spominja na vojno in zdi se mu, da je bil to sila prijeten čas. On svojemu narodu ne laže. Zmerom je bil patriot. Isto zahteva tudi od drugih.

*

Hugenberg ima več ko sto časopisov, toda časopise imajo tudi Hugenbergovi sovražniki. Zato vsi Nemci gledajo kino-tednik »Ufe«. Hugenberg jim kaže, kako živijo ljudje na belem svetu.

Zelo čudno živijo ti ljudje na belem svetu in na belem platnu. Nikoli ne delajo. Bavijo se z mnogo višjimi posli: defilirajo, odkrivajo spomenike, razvijajo zastave, spuščajo v morje nove oklopnice in ob tej priliki pijejo šampanjec, gledajo mrtve petlje in se pri vsem tem smehljajo. To niso ljudje, to so ministri, šampijoni, poslaniki in kraljice lepote.

»Ufin tednik«: Francosko zračno brodogradništvo, ameriški pomorski manevri, parada pod slavolokom zmage, pogreb španskega generala, fašisti poslušajo Mussolinija, poljska kavalerija, italijanske podmornice, angleški dreadnoughti, albanski vojaki, da, celo divja Albanija ima svoje vojake! Samo v Nemčiji ni manevrov, ni dreadnoughtov, ni vojaških letalcev. V Nemčiji je beda in sramota! To pripoveduje svojemu narodu g. Hugenberg. Njegovega glasu ni slišati, sramežljivo se skriva v svojem kabinetu, namesto njega pa peketajo kopita tuje konjice in trobijo sovražne trobente. Müllerji, Webri, Schmidti žalostno gledajo na platno. Da, da, kaj hočeš, Nemčijo so opeharili!... Brez vojakov ni kruha...

Tedaj jih platno za trenutek potolaži: saksonski čudak živi vrhu drevesa, »miss Portugalska« prijazno šobi usta, Angležinja je preplavala Rokavski preliv, ljubezen meduz, salon avtomobilov, šampion kadilcev, na Haiti pobirajo ananas...

To je samo kratka pavza, hvalečnost za vstopnino, popuščanje človeški slabosti. Tabor nemških šolarjev. Hindenburg gre v osvojen Porenje. Hindenburg pozdravlja veterane. Otroci pozdravljajo Hindenburga. Zastave. Godba. Lorelaja.

Müllerji, Webri in Schmidti pokorno vzdihujejo: nič ni moči pomagati... Prav gotovo bo treba spet iznova vojevati... Tako je življenje!...

»Ufa« nikoli ne pokaže demonstracij niti brezposelnih niti bede. Ona čuva sramežljivost nacije. Velikodušni trobentači trobijo — sam tajni svetnik preko njih v tisočerihih gledališčih ponavlja besede, ki jih je bil izpregovoril pred dvajsetimi leti: »vojaški duh je naša krepost...« Nemalo vode je steklo od tistih časov sem. Nekateri so imeli v življenju smolo in so ostali pred Verdunom, drugi, ki so imeli takisto smolo, so prodali poslednje rjuhe in zdaj v Ufni tovarni trobijo v starinske trombe. Kar se tiče tajnega svetnika je imel v življenju zmerom srečo. On sme mirno ponoviti: »na nas gleda oko cesarjevo«... Cesarja že zdavnaj ni več, že zdavnaj zre v blede holandsko nebo, namestu njega pa gleda na posetnike skrbno oko novega cesarja, Alfreda Hugenberga.

*

Tajni svetnik se ponoči pelje po dolgih berlinskih ulicah. Na ulicah je svetlo in pusto. Berlinci so si do konca ogledali Ufine filme in se razšli domov. Preden so zadremali, so še enkrat slišali globoke glasove herojev, kletvice, prošnje, vzdihne in trobente, to se ve, bodre trobente mladostnih figurantov z Babelsberga. Zdaj pa so na ulicah le luči in policaji.

Tajni svetnik se je zamislil. Tajni svetnik ni več mlad, na marsikaj se lahko spomni. Evo, prav kakor tale ulica je njegovo življenje, dolgo, ravno in takisto svetlo, takisto pusto! Ničemur se ni bil izneveril. Trdno je stopal proti svojemu cilju. Ni iskal minljive slave, slavi je predpostavljajal oblast. Kajti ti, ki mirno

spijo po svojih domovih, niso niti videli Hugenbergovega portreta, oni so vendarle njegovi. Zjutraj čitajo njegove časnike. Podnevi delajo zanj. Zvečer sanjarijo na njegov ukaz. Premog in jeklo, banke in latifundije, vodilni organi »nacionalne partije« in plehke revije po brivnicah, paviljoni in kinematografi — vse to je njegovo, Hugenbergovo. On stoji ob strani, skrit pred pogledi, neopažen v življenju, kakor je neopažen zdajle v malem avtomobilu, toda vendar, on vlada nad milijoni ljudi.

Drugi so se zbal in odstopili. Glavnega sovraga, Stresemanna, je vrag ravno za časa vzel. Ta Stresemann je bil mehak in zvit. Vzplamteli požar je hotel pogasiti s solzami pomirjenja. Tajni svetnik pa ve, da je moči zaliti ogenj edinole s krvjo. Tajni svetnik se ne boji niti velike igre niti revolucije.

Ulice so prazne. Tu in tam se izredka pojavijo temne sence: to so brezdomci. Zmerom več in več jih je — brezdomnih, gladnih, obupanih. V kino ne hodijo in časopisov ne čitajo. Tudi delati ne morejo — njihovo delo ni nikomur potrebno. Tajni svetnik gubanči čelo. Streho morajo podpirati štiri stene. Kaj naj neki pomenijo te razpoke? Na strehi še zmerom bodro vihra zastava, stara cesarska zastava, spodaj pa se zbirajo zijala: čakajo, kdaj se bo stavba podrla. Ali je Alfred Hugenberg mar zato živel in se trudil? ...

Rešiti je treba! Ne tako, kakor Stresemann. Ne s čenčanjem. Te nikomur potrebne sence bodo lahko jutri izvrstni vojaki. Na vzhodu je mnogo prostora in mnogo opravil! ... Narodna duša je izdelana. Ta duša naj zdaj govori!

Ravna in pusta ulica. Hugenberg ima trde lase in ščetinaste ko jež. Hugenberg ima nemalo sovražnikov, Ne marajo ga in se ga boje: tako je usoda vseh velikih ljudi. Kleveta ne bo zmanjšala niti njegovih dohodkov niti oblasti vsemogočnega konzorcija Hugenberg. Seveda, ob taki-le uri, sredi med temnimi hišami, je človeku dolg čas, počuti se osamljenega in sirotnega. Brki se pobesijo, oči zapirajo, v srce pronica navadna človeška tegoba. Toda tajni svetnik se ob takih prilikah vzravna, vstane in glasno krične: »Ljubezen je sestra zarje, ljubezen je sveta carica! ...« To je bil napisal pred mnogimi leti. Od tistih dob je znal dokazati pravilnost svojih mladostnih sanj. On ni delal zaradi oblasti, ne zaradi denarja, delal je iz velike ljubezni, iz tiste ljubezni, ki premika ozvezdja in sili bedake, da pred platnom lijejo solze vžihčenja: delal je iz ljubezni do Nemčije in iz ljubezni do njene strehe, do njenega vrha, do zastave, do tajnega svetnika Alfreda Hugenberga!

M. Beer: *Opća historija socijalizma i socijalnih borbi* izide v prevodu Durmana in dr. Adžije junija t. l. v Zagrebu. To delo bi moral imeti vsak v svoji knjižnici. Je do zdaj najboljša zgodovinsko delo o socialnih bojih v človeški zgodovini s stališča historičnega materializma. Knjiga se bo dobila samo v prednaročilu, zato se je treba takoj prijaviti (M. Durman, Zagreb, Preradovićevega 8). Pišite, da vam pošljejo prospekt!

Tone Brodar:

NACIONALNO VPRAŠANJE KOT ZNANSTVENO VPRAŠANJE

III.

Prebujenju narodne zavesti lahko sledimo daleč nazaj v dobo fevdalizma, vse do prvih začetkov trgovskega meščanstva, iz katerega se je kasneje razvila moderna industrijska in finančna buržuazija. Na novi ekonomsko-socialni bazi je zrasla nova meščanska kultura, umetnost, znanost, na njej je zrasla tudi narodna ideja. Ali je slučaj, da je dala Italija, kjer so se najprej razvila mesta in kjer je trgovski kapital dosegel svoj prvi višek, prvega nacionalnega pesnika, ki je že v XIII. stoletju zaslutil zedinjeno Italijo? — Dante ni izrasel iz jasnega, marveč je bil glasnik svoje dobe. Dante je izražal tisto, kar je ležalo na srcu meščanu iz Florence ali Genove. Ni bil torej povzročitelj narodnega prebujenja, marveč le njega izraz. Isto je bil kasneje (v 16. stoletju) Machiavelli, čigar ideologija je bila spet v skladu z ekonomsko-socialno strukturo njegove dobe. To je bila doba absolutizma, ko sta se trgovsko meščanstvo in fevdalizem nahajala v ravovesju. In Mazzini je bil izraz narodnega prebujenja v času, ko je bilo treba dati fevdalnim preostankom le še zadnjo močno brco, da popolnoma zavlada meščanstvo v — zedinjeni Italiji.

Podoben je razvoj narodnega prebujenja pri Nemcih, od predhodnikov Luthra preko reformacije, ki je v bistvu meščanska revolucija, pa vse do Lessinga in Herderja, do največjih pesnikov, mislecev, filozofov. Vsi ti so glasniki razvoja in boja nemškega meščanstva. Vidmar je seveda Vidmar in ker je Vidmar, gleda dejstva narobe. Po zedinjenju, pravi, je nemška kultura vpadla. Vpad pa se kaže po njegovem mnenju v tem, da je bilo po zedinjenju — manj filozofov. Poglejmo, kakšen je bil dejanski položaj v Nemčiji po zedinjenju: kapitalizem je organiziral sproščene produktivne sile, mesta so rasla, industrija je dobila silovit razmah, notranji trg se je širil, dvignil se je standard življenja in index potreb povprečnega Nemca, analfabetizem je naglo izginjal in knjig je izhajalo vsak dan več. V par desetletjih je postavila Nemčija na noge dovršen tehnični industrijski aparat in dosegla visoko kulturno stopnjo. — Za Vidmarja pa vse to ni kultura. Zanj je kultura v kopreno mistične nedotakljivosti ogrnjena duhovnost, za nas pa je kultura vse, kar je produkt človeškega dela. Zato vidi Vidmar v zedinjeni Nemčiji nazadovanje, mi napredek. Vidmar stoka, da je padlo število filozofov in pravi, da zato, ker je bila Nemčija prej razcepljena na nešteto majhnih provinc, ki so ugodno vplivale na razvoj kulture, kajti vsaka razčlenjenost gre v korist kulturi. V svoji metafizični »dalekovidnosti« pa Vidmar seveda ne vidi, da nemška umetnost in znanost pred zedinjenem nista cveteli zaradi raztrganosti nem-

škega naroda, marveč zavoljo boja za njega osvoboditev od fevdalne navlake in od fevdalne razdrobljenosti, za zmago kapitalizma nad fevdalizmom. Ne vidi, kako je vsa ta vrsta filozofov in umetnikov pripravljala politično zedinjenje, ki je bilo v Nemčiji le del gigantskega boja med dvema svetovoma, fevdalizmom, ki je umiral, in kapitalizmom, ki je stopal na njegovo mesto. Duhovno življenje je najbolj živo v revolucionarnih epohah, v periodah velikih gospodarskih preobratov, ko se razredni interesi najostreje krešejo med seboj. Odtod veliki razmah nemške znanosti in umetnosti pred zedinjenjem. Vse to ostane seveda Vidmarju skrito, ker gleda kavzalni odnos narobe: vzrok ima za posledico in posledico za vzrok.

Vidmar goji globoko filistrsko antipatijo do politike in politikov. Kjerkoli more, jim izrazi svoje globoko zaničevanje. Tako daleč gre, da politike kratkomalo negira kot faktorje narodnega prebujenja. In vendar je razlika med Dantejem in Cavourjem ter Luthrom in Bismarckom le v fazi razvoja; to so le zaporedni členi iste razvojne verige. Bismarck je »s krvjo in železom«¹ dokončal ono, kar se je pričelo v nemških trgovskih mestih že pred Luthrom, o čemer so sanjali nemški romantiki in kar je dopolnila carinska zveza. Vsaka doba je delala na svoj način, toda ves čas v eni in isti smeri: osvobodjenje in zedinjenje. Veriga pa se še nadaljuje. Na koncu bomo videli njene poslednje člene.

Podobno se je razvijala nacionalna borba Ircev od revolucionarnih narodnih pevcev pa do Home Rula in še naprej, podobno so šli Poljaki svojemu narodnemu osvobodjenju naproti itd. in spet podobno se je naposled vršil narodni boj pri Slovencih.

Toda Vidmar ne gleda samo povsem napačno na genije, ki zares pripadajo periodam nacionalnega prebujenja, ampak tudi dela silo tistim, ki z narodom in narodnim prebujenjem nimajo nikake zveze. Vsebina pojmov je v različnih dobah različna, kakor je različna ekonomsko-socialna struktura družbe. Umetnost izraža v različnih razvojnih epohah različne težnje. Še več, ona izraža tudi istočasno različne težnje, ker raste iz razredov. Vidmar pa je metafizik in ker je metafizik, meri ideologijo vseh časov in vseh razredov z enim in istim merilom. Pojmi so zanj za negibljivo absolutnostjo zasidrani v zgodovinski niz (ne proces) in jih človeški duh, neprestano koprneč po kulturni izpopolnitvi, svojevoljno kombinira v nove kulturne vrednote kakor se slučajno nekem geniju zdi. Tudi narodnost je po njegovi dobri veri tak absolutum, zato funkcija narodnega prebujenja ni časovno vezana na čas nastajanja kapitalizma, marveč je permanentno vezana na umetnike in filozofe. Pri tem mu je torej čisto vseeno, ali je to Homer, ki je izhajal iz grških krvnih zajednic, ali nemški minezengerji, ki so bili pevci fevdalnih dvorcev, ali Shakespeare, ki je živel ob jutranji zori angleškega trgovskega kapitala, ali Dante, Luther in drugi meščanski ideologi. Da je tako generaliziranje povsem nevzdržno,

nam mora biti po naših dosedanjih ugotovitvah popolnoma jasno. Kjer ni naroda, tam tudi ni narodnih prebuditeljev.

Z vsem tem je čisto v skladu tudi Vidmarjevo teleološko pojmovanje naroda. Potem ko je bil po svoje »dognal«¹ kulturno vsebino naroda, se je vprašal naposled tudi po njegovem smislu. Dočim je moderna znanost temeljito pometala v koš vse religiozne teorije o smotrenosti življenja ter dognala, da je osnovna motorna sila razvoja življenja v prirodi prilagajanje na menjajoče se prirodno (v družbi na menjajoče se družbeno) okolje, se vprašuje Vidmar, — slovenski »svobodomislec«, po stari navadi teologov po smislu nekega pojava. In takole približno odgovarja: Priroda mora živeti intenzivno, če se hoče izpopolnjevati. V to svrho mora biti močno razčlenjena. Prav tako je s človeško družbo, ki ni nič drugega kakor »velik organizem«. »Človeštvu se mudi h kulturi, zato ne koraka k svojemu smotru kompaktno.« Smoter človeškega razvoja je torej kultura. Da bi bila kultura čim večja, se je človeštvo razdelilo v narode. »Tako je človeštvo deležno več luči, kakor bi je bilo deležno pri skupni rasti.« Tako je torej narodnost »organ za kulturo«.

Vidmar bi ne bil Vidmar, če bi tudi tega problema ne obrnil na glavo. Postavimo problem na noge, pa bomo videli njega pravo podobo. Priroda se ne razčlenjuje zaradi tega, da bi se izpopolnjevala, marveč se izpopolnjuje zato, ker se razčlenjuje; razčlenjuje pa se zategadelj, ker se mora prilagajati na menjajoče se razmere v okolju. Razčlenjevanje pa je le en način prilagajanja, n. pr. je način prilagajanja socialnih edinic različnemu prirodному okolju. V družbenem življenju, kjer ne gre več za biološko prilagajanje, ki prihaja v toku tisočletij le neznatno v poštev, se zmanjšuje vedno bolj pomen prirodnega okolja, a raste pomen socialnega okolja in tu je najvažnejše prilagajanje produkcijskega načina produkcijskim silam, ki rastejo zaradi rastočih potreb. Tu pa način prilagajanja ni razčlenjevanje, ampak združevanje. In ker Vidmar ne vidi, da je nastajanje narodov spremljevalni pojav razvoja meščanske družbe, vidi v njem razčlenjevanje, ne vidi pa, da pomeni v bistvu združevanje človeštva. Vidmar vidi le, da so si narodi ustvarili vsak zase svojo nacionalno kulturo in svojo nacionalno državo, ki jih je kapitalizem vrgel v medsebojni boj za svetovni trg, ne vidi pa združevanja množic iz fevdalne ekonomske, socialne in kulturne raztrganosti, iz provincialne in lokalne omejenosti v narodne edinice, ne vidi, da so narodi korak bliže k vsečloveški enotnosti. Vidmar, ki v svojih slabih minutah postavlja datum nastanka naroda tja nekam v dobo mostiščarjev ali pa še dalje nazaj, se je dal zapeljati od zunanjega videza, od površja...

Toda z nizom gornjih trditev Vidmar še ni izčrpal tega svojega najznamenitejšega kompleksa najznamenitejših ugotovitev. Preko gornjih in še nekaterih drugih »logičnih«² premis prihaja s svojega stališča zares »logično«³ do tolažilnega zaključka, ki ne bije samo resnici, marveč tudi slovenskemu narodu samemu v obraz.

To je namreč zaključek, da so majhni narodi sposobnejši za življenje in da prinašajo človeški kulturi večje deleže kakor veliki. Tu je oni naivni primer z Atenci, ki jih primerja »kot majhen narod« s Slovenci, o čemer sem že pisal v uvodu, tu je gorostasna trditev, da je bila nemška kultura večja pred zedinjenjem kakor po njem, o čemer sem pisal v začetku tega poglavja, tu je primer z Židi, ki so kljub temu, da so bili »le majhen narod«, preplavili ves svet s svojo idejo — krščanstvom in tako dalje, vse do naslednje s poetično primero »podprte« trditve:

»Čim večji je narod, tem neokretnejši je, tem težje zadošča njegovo duhovno središče vsemu področju, tem počasneje pronica kultura v njegovo maso. A tudi obratno je nedvomno: čim manjši je narod, tem intenzivnejše je vsak njegov član pritegnjen h kulturnemu delu, tem živeje in siloviteje prešinja osrednja kulturna energija vse narodno telo. Majhen narod je kakor močno razčlenjen polotok: vsepovsod pljuska morje na njegove bregove in osvežilni veter neprestano preveva vso njegovo površino. Prostranost velikega naroda pa je kakor širna, zatohla celina, nad katero se useda gnilo ozračje, ki ga more prevetriti samo vihar in divje neurje.« (Str. 73.)

Vidmar je moral sam občutiti, kako ta trditev bije v obraz realnim dejstvom, toda, ker on ne kapitulira pred dejstvi, je v sledečem odstavku »prisilil« dejstva, da so kapitulirala pred njim:

»Veliki narodi razpolagajo z veliko fizično močjo. Za nagel pogled je fizična moč pomembna prednost, toda pozorna misel utegne kmalu uvideti, da jih baš moč obremenjuje z mnogimi notranjimi nevarnostmi in z dolžnostmi, ki niso v skladu s smislom narodnosti in ki so komaj v skladu s človeško naravo sploh(!). Velika fizična moč je vedno grožnja, a vedno tudi ogroženost. To dvoje je treba spraviti v nekako skladnost, ki se v političnem svetu imenuje ravnovesje. Ustvarjanje in vzdrževanje tega ravnovesja je nevarna, naporna in izčrpajoča naloga, ki nedvomno odvzema mnogo moči kulturni tvornosti. In še je v svojem zadnjem smislu prav za prav jalova. Zaposleni so ž njo izključno veliki narodi. Majhni so navzlic svoji šibkosti večidel(!) varni, ker tvorijo tako imenovane interesne sfere za velike. Ti jih ščitijo drug pred drugim. S tem jim je zajamčena varnost, dokler obstoji ravnovesje sil, ki ga pa, kakor že rečeno, vzdržujejo veliki narodi... Ozrimo se samo na svetovno vojno. Vsi veliki narodi so bili z neizprosno(!) nujnostjo(!) zapleteni v krvavi metež preurejajočega se ravnovesja, dočim so mali narodi in male države ostali v miru, ali bi vsaj lahko ostali. Mirno so lahko ustvarjali svojo kulturo(!) in se posvečali svojemu smotru, dočim so vsi veliki narodi kolikor toliko doživljali trenutke takega upadanja sleherne kulturnosti, kakor so ga označevali na primer izrodki nacionalističnega navdušenja v Nemčiji...« (Str. 73./74.)

Glejte ljudje, na kake načine tako imenovani »globokoumni filozofi« spravljajo v sklad resničnost s svojimi teorijami. Vidmar je v svoji nespretnosti to metodo »mišljenja« vsaj za svojo osebo popolnoma razkrinkal. Komu upa Vidmar dopovedati n. pr. da nismo bili mi (Slovenci smo pač »majhen« narod) v nasprotju z vsemi našimi narodnimi interesi zapleteni brez vprašanja v krvavo imperijalistično vihar, ali pa da se ni podobno zgodilo s Srbi, Bolgari,

Flamci in Valonci (čeprav je Belgiji bila po velesilah zagarantirana nevtralnost, g. Vidmar!) in pripadniki mnogih kolonijalnih narodov, majhnih in velikih, ki so morali na evropskih bojiščih umirati za interese velesil? G. Vidmar, dejstev noben »svobodni duh« ne more prekričati! Dejstva pa govore tako glasno, da »štimate« »svobodnega duha« sploh ni slišati. In očitno je tudi dejstvo, da so vsi mali narodi bili in bodo pod političnim in ekonomskim je-robstvom velikih narodov, dokler bodo eksistirale današnje gospodarske razmere, pa naj si bodo tudi politično samostojni. Razlike so le v stopnji imperialističnega pritiska.

Že pri površnem pogledu gornji Vidmarjev odstavek izgleda neresničen in nesmiseln do neverjetnosti. Toda ne smemo spregledati tudi njega globoko reakcionarno vsebino. Vidmar namreč v njem trdi, odnosno še več, kratkomalo predpostavlja, t. j. postavlja na vsakršne dvome, da so nasprotstva med narodi večni in nujen pojav, da so imperialistične vojne nujen in večni pojav, da je nujen in večni pojav tudi podrejenost malih narodov velikim kot njih »interesnih sfer« itd. Odkod izvira za Vidmarja »neizprosna nujnost« »krvavih metežev preurejajočega se ravnovesja«? Iz »velike fizične moči«, s katero razpolagajo »veliki narodi«, kajti ta »velika fizična moč je vedno grožnja, a vedno tudi ogroženost«. Ali se Vidmar res zaveda, da tako politično stališče pomeni objektivno (t. j. stvarno, neodvisno od volje g. Vidmarja) podpiranje imperializma? Za Vidmarja je kapitalistično-imperialistični red večni! Ni vsaka politična pesem — grda pesem, g. Vidmar, ampak ta Vaša politična pesem je grda, ker poje opravičilo obstoju nečesa, kar kmalu zares ne bo več »v skladu s človeško naravo«. Ta Vaša politična pesem pa je tudi zato grda, ker poje grde prevare — malim narodom, češ: »Vaša usoda je »večidel« (a »manjši del« Vas prav nič ne briga, tudi v primeru, če mu slučajno tudi Slovenci pripadejo?) varna prav v tej družbi, »ščitijo« (!!! pa kako!) vas veliki narodi... dokler obstoji ravnovesje sil... In ko se to zruši, kaj potem?... »V krvavem metežu preurejajočega se ravnovesja« lahko ostanete »v miru!«... Kdo bo to dopustil?... »Jaz, Vidmar Jože, Vam pravim, da lahko ostanete v miru!«... Če ne boste ostali mirni, potem jaz seveda vaše žalostne usode ne bom registriral v svoji glavi in ne »ovekovečil« v svojih delih. Pika!

Toda v tem svojem »političnem« delu svoje knjižice Vidmar še ni nakopičil dovolj absurdnosti. Potem ko je konstatiral, da sestoji naša kultura iz dveh faktorjev, antike in krščanstva, ki sta oba plod dveh »hudo majhnih narodov« (še manjših kakor smo Slovenci, pravi Vidmar), namreč Grkov in Židov, in potem ko je uvidel, da se »izčrpuje vsa kulturna tvornost« velikih narodov v vzdrževanju ravnovesja, je iz teh dveh premis napravil zaključek, da imajo majhni narodi svoja poslanstva, ki jih morajo v redu opraviti v »dobrobit« človeštva odnosno človeške kulture. Slovenci smo po njegovem mnenju »narod izrazito umetniško-kulturne misije«, za kar je dokaz Prešeren.

Čemu, kako in zakaj je ravno Prešeren dokaz za to našo misijo, te skrivnosti nam Vidmar ne odkrije. Nehote se človek vpraša, kakšen dokaz neki pa so Goethe, Puškin, Byron, itd. za svoje narode? ... Toda pustimo to. Vsakomur, ki ve, da je gospodarstvo gonilni motor družbenega razvoja in da je gospodarski razvoj pri vseh narodih v bistvu isti, da se torej razvijajo vsi narodi in vsa ljudstva v iste smeri, je smešnost takih trditev popolnoma očitna.

Pustimo spet Vidmarja ob strani, da nas njegove absurdnosti ne utrudijo preveč in si še bolje oglejmo nastajanje narodov. To se namreč ni vršilo povsod pod istimi zgodovinskimi ekonomsko socialnimi pogoji in spoznati moramo modifikacije (razlike), ki so radi tega nastopile.

(Dalje.)

ZAPISKI

Lebnov svobodni duh

Stanko Leben je poletel za Vidmarjem v tiste visoke abstraktne duhovne sfere, kjer edino so dani življenski pogoji za »slovenskega svobodnega duha«. Upamo, da se ne bo predolgo tam mudil in mu hočemo malo pomagati pri povratku na realna konkretna tla.

»Tiskovna Zadruga (TZ)«, pravi Leben, »ne dopušča, da bi bil »Zvon« ideološko opredeljena revija z enotnim političnim stališčem, ki bi nasprotovalo političnemu stališču, iz katerega se rekrutirajo vsi zadrugniki TZ in večina njenih čitateljev.« »Za nas« (t. j. disidente iz »Zvona«) »... so te meje preozke, za samostojnega, svobodno razmišljujočega in borbenega človeka pretesne, nevzdržne in ponižujoče.« Ravnanje TZ se nam zdi razumljivo in Lebnov zaključek je povsem pravilen. Mi smo s samega početka pozdravljali diferenciacijo (razhajanje) v liberalnem malomeščanstvu in smo tej diferenciaciji priznali neki objektivno razmeroma progresivni pomen. Da smo imeli polno pravico do skepse (dvoma) v subjektivno progresivnost nove struje (»Vidmarjeve družine«), nam kaže prva številka »Sodobnosti«.

Kakšno je obetano »enotno politično stališče« te skupine? Iščeš ga zaman. Najdeš samo neko abstraktno shemo, ki nastopa pod imenom »slovenski kolektiv«. Kaj je to? Izgleda po vsem, da je to le nov izraz za slovenski narod in borbo zanj. Priznavamo, da je to — nekaj, a vprašujemo, ali more to sodobnemu človeku zadostovati?

Po Lebnu »revija ne more in ne sme biti napram vsemu našemu političnemu in socialnemu življenju neopredeljen, bledoličen in brezbarven magazin ...« »V svoji postopni rasti, v svojem zo-

renju mora vsak narod neprestano in z naporom vseh svojih sil pravilno reševati in rešiti najraznejše probleme, ki mu jih zastavlja življenje.« To je popolnoma res. A Leben ne pove prav nič o teh problemih! Eno samo smernico pozna kot »merodajno pri reševanju teh važnih vprašanj« in ta je: slovenstvo... G. Leben, na ta način spreminjate besedo slovenstvo v prazno frazo. Če ne vidite nič drugega kakor »slovenski kolektiv (literarni, politični in socialni!)«, in izven njega nič, potem vidite samo prav malo več kakor nič!

Marksisti ne samo, da ne zanikavamo dejstva, »da preko našega osnovnega narodnostnega vprašanja ni mogoče iti,« ampak smo med prvimi na to dejstvo najodločneje opozarjali (spomnite se n. pr. na članke marksistov v »Svobodni Mladini«). Zato nam je nerazumljiv strah g. Lebna, na katerega »preži iz zasede (!) dvojna nevarnost, dvoje ekstremov: nacionalizem, šovinistična nacionalna zagrizenost in ozkosrčnost na eni strani, na drugi pa internacionalizem v tej ali oni obliki, ki je danes modernejši, bolj po svetovni modi in ki v svoji socialno kolektivni obliki upa tudi na mah rešiti vsa za zdrav in poln razvoj naroda važna vprašanja«. Za ta poklon skuša Leben skriti svoje odklanjanje »ekstrema« internacionalizma. G. Leben, Vi si samo domišljate, da plavate med Scilo internacionalizma in Karibdo nacionalizma, saj je slovenska Karibda že popolnoma ovladala Vaš »svobodni duh«!

Kaj je to — »svobodni duh«? Leben nas je poučil: »Svobodni duh« se nahaja v tistem človeku, ki je zmagal nad idejo. Nad katero idejo? Nad katerokoli idejo! G. Leben, s svojo iznajdbo borbe med (katerokoli) idejo in človekom, ste se izkazali za »globokomnega filozofa«. Po zemlji se sprehaja človek, nič hudega slutec — pa prihrumi od nekod »Ideja«, ta »oblastna tvorba«. »Ideje namreč po svoji naravi (!), zlasti (!!) če streme za političnim ali socialnim prevratom, ne poznajo mere, so slepe, oblastne in nasilne.« In Leben svetuje človeku: Boj se idej, zlasti prevratnih, »brzdaj« jih, »sicer lahko zapadeš v človeka nevredno primarnost«. Kaj naj razumemo pod »primarnostjo«? »Zmes pohlepa po oblasti, afekta in ideje.«

Leben se je tu zagalopiral v grozno zmešnjavo nesmislov, ker je ravnal s pojmi kakor svinja z mehom, jih svojevoljno poosebljal, kombiniral, mešal... in vse to imenuje v naslednjem odstavku: »ta preprosti premislek.« O sancta simplicitas! (O sveta preprostost!)

»Ta preprosti premislek«, napoveduje Leben, »nam bo v naši reviji vrhovno merilo za presojo vseh problemov in vseh pojavov današnjega slovenskega življenja.« Zares se nam smilijo vsi tisti problemi in pojavi, ki jim grozi nevarnost, da bodo presojeni s takim »vrhovnim merilom«...

Že smo imeli pred seboj »svobodnega duha«, slečenega vseh idej, da, popolnoma nagega, samo lipov list slovenstva nas je čuval pred popolnim pohujšanjem. A nismo se mogli dolgo naslajati.

G. Leben se je samo zagalopiral in je v naglici najbrže pozabil prečrtati prejšnja dva odstavka. Takoj nam je spet oblekel »svobodnega duha«, ne v ideje, ampak v cunje idej: »Š tem seveda nikakor ni rečeno, da mora ali more človek, ki hoče dejavno posegati v delo za narodovo kulturo, biti brez idej vodnic in smernic. Potrebno se je odločiti za to ali (!) ono (!) idejo, še veliko važnejše in potrebnejše (!) pa je, da zna človek idejo, za katero se je odločil, ovladati in v svoji notranjosti prečistiti.« G. Leben, prosimo pojasnila, kakšne so take »prečiščene« ideje? Ali je samo slovenski nacionalizem »prečiščena« ideja, ali je še kje kaka druga? In kako je treba idejo »čistiti«? Mi vemo, da so ideje dvojne po svoji objektivni vlogi: reakcionarne in progresivne; zato »čistimo« iz svojih glav prve, drugih pa nikakor ne! Izgleda, kakor da Vi delate narobe, če Vas poslušamo: »Samo s svobodnim (!), od afekta (!) ali abstraktne doktrine (!) neskajenim pogledom, ki si ga zna človek ohraniti napram katerikoli (!!) ideji, za katero se je odločil, dokaže, da je v njem nekaj nadpovprečnega (!!!) moža, ki ne obožuje nobenih reakcionarnih ali revolucionarnih malikov (!).« Nikakor nam ni jasno, za kaj se tak »nadpovprečen mož« bori v konkretno obstoječi družbi?

Po nerodnosti sem obrnil list »Sodobnosti« in na str. 5. čital: »On je zmerno svobodomiseln in zmerno napreden, pa tudi zmerno veren in zmerno reakcionaren, v svojem zadnjem dnu pa je indiferenten...« Da, prav tak je Lebnov »nadpovprečen mož«, sem si mislil. Pozneje sem šele videl, da s temi besedami Fran Albrecht očrtuje — slovenskega malomeščana, katerega po pravici obsoja, da je »brezidejen«, »da stoji na periferiji vsega tvornega in resničnega snovanja in dogajanja«, da »se mu tudi velike socialne borbe in gibanja, ki jih vodijo aktivni daljnjevidnejši duhovi, upirajo in so mu v bistvu nerazumljiva«... Vendar ne morem pozabiti, kako presenetljivo podoben je Lebnov »nadpovprečni mož« temu slovenskemu malomeščanu...

»Notranji razvoj slehernega naroda je nezdrav in enostranski, če v njem ne snuje skupina svobodnih ljudi, ki si zna napram kakršnikoli geslom ohraniti neskajen pogled in predsodkov ter afektov prosto presojo.« Kaj naj bi »snovala« taka skupina, tega Leben ne pove. S tem, da »snuje« »karkoli« — v spoštljivi razdalji od kakršnihkoli gesel — naj že prinaša »ozdravljenje«? G. Leben, to je vse preveč abstraktno! Dajte primer kekega naroda, ki mu je taka »skupina svobodnih ljudi« prinesla »ozdravljenje« ali vsaj kak napredek!

»V Sloveniji, ki ne pozna ne enega svobodnega dnevnika, ki bi vse, kar se pri nas dogaja, motril in ocenjeval le z zrelščia našega narodnega kolektiva...«, pišete na str. 41. Prosimo, imenujte nam tiste Indije Koromandije, kjer so taki »svobodni dnevniki«? Ali je tak dnevnik mogoče belgrajska »Politika«, dunajska »Neue Freie Presse«, ali mogoče berlinska »Morgenpost«? Ali pa boste morali iti po primere za Vidmarjem v staroveške Atene in v

srednjeveško Florenco? Da, ali so mogoče Bleiweisove »Novice« bile tak list (sicer ne dnevnik)? G. Leben proglašja za »prvi skromni korak« v smeri takega »svobodnega dnevnika« — tednik »Slovenijo«! To glasilo slovenskega opozicionalnega meščanstva in malo-meščanstva da »ocenjuje vse z zrelšča našega narodnega kolektiva«? Potemtakem je »narodni kolektiv« istoveten s slovenskim meščanstvom v njegovi nacionalni borbi? Da, to bo še najtočnejša opredelitev tega pojma.

»Književnosti« Leben očita — »doktrinarno socialno zrelšče«. Ni še povedal, kaj je v njej našel »doktrinane« v nekem slabem pomenu te besede. Pričakujemo, da bo svoj očitek utemeljil. Prižnava sicer, da »nikakor ni odveč (!), da tudi pri nas začno ljudje resno in temeljito razmišljati o socialnih problemih«. Mi s svoje strani smatramo za nujno potrebno, da g. Leben začne o teh problemih enkrat resno razmišljati. Naj prav tako sprejme ta naš nasvet, kakor mi obžalujemo, da nasveti, ki jih on nam daje, v taki meri bolehajo na nejasnosti. Kaj je n. pr. »slepo, nekritično ponavljanje in premlevanje starih, abstraktno zamišljenih socialnih doktrin«? Mi vemo, da je doktrina (nauk) ali reakcionarna ali progresivna. Kaj pa so to — »abstraktno zamišljene doktrine«? Ni jasno, kaj si Leben tu predstavlja. Katere doktrine so »stare«? In ali v starih doktrinah ne more biti v nobenem slučaju neke resnice, ki velja tudi še danes? In zakaj n. pr. ne bi bilo umestno »ponavljanje in premlevanje« takih resnic, čeprav so »stare«? Po našem mnenju je to nujno potrebno, dokler na svetu legije idealistov, metafizikov in konfuzionistov »ponavljajo in premlevajo« starodavne ne resnice. In katero »ponavljanje« je »slepo, nekritično«? Ponavljanje je lahko točno ali netočno, to je gotovo. Ali je mogoče za Vas točno ponavljanje — »slepo«?

Prav ima Leben, če nam priporoča »samosvoje, v našem samoniklem življenju utemeljene poglede«, če je s tem mislil na organsko zvezo naših idej z obdajajočim nas konkretnim okoljem, to je s slovensko družbo. Nima pa prav, če nas svari pred »kategorično (odločno) in oblastno apodiktičnostjo« — kajti resnica sme in mora biti apodiktična (t. j. neovrgljiva), ker ne more živeti v kompromisu z neresnico. Kdor se pa še do nobene resnice ni dokopal, tisti seveda ne more nastopati niti kategorično niti apodiktično.

Kakor rečeno, smo hoteli s temi pripombami Lebnu pomagati, da se vrne na konkretna tla, da misli konkretnije in jasneje. To bo predvsem njemu v korist. Ne izključujemo pa, da bi moglo to biti enkrat tudi kolektivu v korist. Kajti vidi se, da Leben še išče — medtem ko je Vidmar že našel. Kaj pa je našel? Nekaj, kar prav za prav nas vse skupaj nič ne briga, ker se tiče le enega samega individua na svetu, ki nosi ime Jože Vidmar, našel je svojo »osebno resnico, osebno vero, osebno razodetje« (str. 18.). Upamo, da bo Leben v svojem iskanju naletel na kaj pomembnejšega za človeški rod sploh in za »slovenski kolektiv« posebej.

Čuli smo že »očitek«, da uvajamo pri nas ostrejšo polemiko, kakor so bile doslej v navadi. Ponosni bomo na to, če nam uspe te ostrejšo metodo udomačiti, kajti le ostra, direktna in jasna polemika je v stanju zgibati to gnilih kompromisov polno stanje pri nas, ki nas drži v močvirju. Želimo si ostre in zlasti jasne polemike tudi od nasprotnikov.

Fran Albrecht na periferiji spoznanja.

Albrecht je za razliko od Lebna in zlasti še od Vidmarja segel v realno življenje. »Kdo govori danes v imenu slovenstva«, se vprašuje, »kdo mu hoče dajati smer, ukazovati pot? Množica. Pa kakšna množica? Ali slovenski kmet, slovenski delavec? Slovenski kmet molči, slovenski delavec nima besede. Sodobnemu slovenstvu hoče dajati smer in pot neka tenka, nezdrava, odmirajoča plast naroda, neka duhovno, nacionalno in socialno periferna množica, množica slovenskega malomeščanstva.« Albrecht v nadaljnjem analizira »notranji obraz današnjega slovenskega rodoljuba«. Njegova analiza je psihologiziranje, ločevanje in generaliziranje brez kompasa. Zaključuje, da je »dejanski vodnik sodobnega slovenskega javnega življenja brezimna množica slovenskega malomeščanstva«, ki »sama brezidejna, ne more roditi iz sebe voditelje široke, smeje vsenarodne ideje«. »Dospeli smo na periferijo... Odtod je samo še ena pot: pot v razkroj. — Zato je treba okreniti smer... treba je iskati pota nazaj v živo osrčje svojega naroda...«

Zakaj je zaključek tako nejasen? Katero je tisto »živo osrčje naroda«? Torej kam je treba okreniti smer? Od malomeščana k delavcu in kmetu? Kako? Albrecht tega ne pove, ker se giblje na prav oddaljeni periferiji spoznanja.

Malomeščanstvo kot razred, ne kot množica, je dajalo smer in ukazovalo pot slovenstvu v časih Bleiweisa in Vošnjaka in tudi še Tavčarja in Kreka, dokler se ni razvila iz njega nova plast, industrialno in finančno meščanstvo. Na sodobno slovenstvo ima to meščanstvo kot razred mogočen vpliv, saj je na socialnem vrhuncu »slovenskega kolektiva«. G. Albrecht, Vam je znano, da živi slovenski narod v kapitalističnem družbenem redu, a zakaj tega osnovnega dejstva niste upoštevali? V tem redu pa je »narodni kolektiv« le prazna shema, ker je narod razdeljen v socialne razrede. Vi ste šli mimo tega dejstva, operirali ste z »množicami« namesto z razredi in tako ste naprtili krivdo za nižino našega javnega življenja brezimni množici malomeščanstva, katerega ste mestoma točno označili. Vendar je Vaša analiza v celoti zgrešena in so Vaši zaključki zato tudi brez vrednosti, ne samo brez jasnosti.

Sicer pa, g. Albrecht, Vi napadate svoj lastni krog, ko napadate malomeščanstvo! Ni sicer jasno, ali ste se tega zavedali. To »slovenstvo«, čigar prerok je Vidmar in čigar tribuna je »Sodobnost«, očiščeno od vsake druge ideje — je skoz in skoz malomeščanska ideja. To slovenstvo je samo v druge razmere presajeno

slovenstvo iz čitalniške dobe! In kaj je ta Vaš krik po »voditelju široke, smeje vsenarodne ideje«, po »nesebičnem neprilagodljivem, velike, zadnje žrtve zmožnem voditelju« drugega, kakor krik zbežanega in onemolega malomeščanstva, ki je v razkroju?

Razkroj meščanstva je svetoven pojav. Ni pa dovolj, da ga človek samo vidi. Če ne spozna vzrokov tega razkroja v materialni bazi družbe, potem ostaja na periferiji spoznanja. Od tam pa ni vidna pot, po kateri more človeštvo iz tega razkroja. Človeštvo namreč more, meščanstvo pa ne več! Zato: G. Albrecht, poiščite pot od oboda, od periferije — v sredo spoznanja! Tam ne boste več potrebovali »voditelja«, zadostovala Vam bo ideja. Saj Vi se ideje ne bojite tako kakor g. Leben?

Vidmar vrši »duhovno službo narodu«.

Kako? Proglašajo, da »so vse opredelitve narodnosti problematične, nezanesljive in neuporabne za važne svrhe našega (t. j. menda Vidmarjevega) življenja«. Zato pa »daje premišljevanje o bistvih narodov neka navodila za splošno spoznanje o narodnosti«. Potem ko je nasul pred nas precejšen kup svojih abstraktnih otrobov, nam pove, da njegova »svobodoumnost priznava kot resnico in nazor samo miselnost, ki je nastala iz osebno-elementarnih spoznavnih moči in potreb, skratka, samo osebno resnico...« Prav radi mu prepuščamo njegovo osebno resnico, niti najmanjše želje nimamo, da bi jo »privzeli«. Hvaležni smo njegovemu svobodoumnemu duhu, da odklanja vsako »privzeto resnico«, pa naj bo še tako utemeljena in podprta — kajti nujno je potem, da bo njegov učinek na »slovenski kolektiv« vsak dan manjši.

Ivan Cankar, »Jutro« in »Sodobnost«.

»Jutro« je 17. jan. napisalo, da je že Cankar še pred postankom Jugoslavije rešil vprašanje slovenstva in jugoslovenstva, »ko je dejal, da je politično Jugosloven, kulturno pa Slovenec«. Mi prav tako kakor »Sodobnost« dvomimo v to, da bi smelo »Jutro« opirati svoje nazore na Cankarja, a dvomimo tudi, da bi smela »Sodobnost« svojo prazno »svobodoumnost« opirati na Cankarja, kakor se je to zgodilo v njenem prospektu. Tam je govora o neki »notranji svobodi, kakršno si je umel pri nas priboriti edinole Ivan Cankar«. Res je, da Cankar ni bil ne liberallec ne klerikalec, ampak zdi se nam, da ni bil povsem brez vsake ideje...

Lajovic v »Zvonu« osvetljuje našo zgodovino.

Da bi pomagal reševati »krizo slovenskega mišljenja«, ki obstoji »v podreditvi narodnostne ideje drugim vrednotam« — to podreditev pa sta zagrešili obe pglavitni slovenski stranki in sicer je klerikalna podredila narodnost svoji stranki, liberalna pa

državi in sicer obe iz taktičnih razlogov —, se je gospod Anton Lajovic napotil v svojem težkem idealističnem »parizarju« na ekspedicijo po domači zgodovini. Osvetlil je marsikatero doslej nejasno točko.

1. točka. Zakaj se je klerikalna stranka pred vojno »posvečala« predvsem gospodarskim vprašanjem...? Zato, ker zanjo »ni bilo... prikladno, da bi narodnostnemu vprašanju pri Slovencih dajala kak poudarek«! To pa zaradi tega, ker je »klerikalna stranka bila izrazito cerkvena stranka in so njeni končni smotri bili identični s cilji Cerkve«, cilj cerkve pa da je zveličanje v »onostranskem večnem življenju«, torej to je tudi cilj klerikalne stranke... To je Lajovic dokazal v redu aristotelskih silogizmov (sklepov), seveda je pri tem marsikaj abstrahirал (odmislił proč), med drugim tudi vse realno življenje.

2. točka. Kako pa je bilo z liberalci? Le-tem ni rojilo toliko po glavi »onostransko večno življenje«, zato so se najbrže borili za boljše mesto pod soncem na tem svetu, za večji kos kruha, za bolj polno listnico, za višje službeno mesto? Lajovic te pouči, »plehkega materialista«, da te stvari tudi pri liberalcu niso igrale nobene vloge. Liberalci so se našli nekega športa, ki je najprej »udarjal iz zapadne Evrope tudi v naše kraje«, potem pa je bil »importiran iz Gradca in Dunaja«, iz »središč nemške kulture«. Mogoče misli Lajovic na nogomet, bo kdo skušal pogoditi. Ne, Lajovic misli na »ideje narodnosti«. Na ta način smo torej Slovenci prišli do narodnostne ideje, naši liberalci pa do tega, da »so smatrali narod za bitje zase, ločeno od posameznega človeka v narodu« in »to abstraktno bitje je naš liberalec cenil in spoštoval, celó ljubil in se zanj navduševal«. Tole zadnje pa tudi mi lahko podpišemo; le pristavljamo, da se še danes liberalci in klerikalci, jugosloveni in samosloveni z g. Lajovicem kot »jugosamoslovencem« vred navdušujejo za tako abstraktno bitje, ki je vedno bolj ločeno od konkretnega ljudstva.

3. točka. Zakaj je »narodnostna borba liberalne stranke bila v bistvu (!) jezikovna borba«? Stvar je enostavna pod reflektorjem g. Lajovica: Zato, ker »je naš liberalni inteligent smatral za skoraj edino ločilo med njegovim abstraktno pojmovanim slovenskim narodom in med kakim tujim, enako abstraktno pojmovanim narodom — jezik«!

G. Lajovic imenuje prevrat — »sekularno važno zgodovinsko dejstvo, da nas je usoda iz prejšnje absolutistične tuje države privedla v popolnoma novo obliko žitja, namreč v lastno in demokratično državo«. Strinja se z Vidmarjem, da je »narodnost smatrati za absolutum« in pravi, da »je narodnostno načelo prvotnejši princip kakor ideja države«. Kreta se ves čas v najbližji bližini prerokov »slovenskega kolektiva«, pred koncem pa jim pokaže na pohlep italijanskega imperializma po slovenski zemlji »z našimi premogovniki v Trbovljah in Hrastniku« in na skomine nemškega imperia-lizma po bivšem Spodnjem Štajerskem. Nato pa zaslišimo njegov

»Heureka!« (Našel sem!). Našel je kompromisno formulo med slovenstvom in jugoslovenstvom: »Slovenski narod in jugoslovansko državo je treba vrednotiti kot koordinarni vrednoti.« Nato poziva »naše politične stranke« (izgleda, da bivše stranke) in slovenske ljudi, da pristanejo na njegovo formulo kot »taktično dogmo«. Mi smo jo zabeležili informativno za interese.

Po Lajovcu so delali našo zgodovino samo ljudje z najmanj fakultetno izobrazbo (duhovniki, sodniki, advokati, profesorji itd.). Zanj enako kakor za Vidmarja »prosto ljudstvo« ne šteje nič, ono je le »pasivno gradivo«, ki ga hrani inteligenca s svojimi idejami. Dejstvo, da je bil v polfevdalni Avstriji slovenski kmet zapostavljen, da je gospodarsko propadal, da je bil od nemških fevdalcev in meščanov preziran — to dejstvo ne bi v kmetu moglo dovesti do nezadovoljstva, ki se je nujno moralo izraziti kot nacionalno nezadovoljstvo, če ne bi inteligenca odnekod prinesla »narodnostne ideje«. Tako Lajovic razkriva v svojih zgodovinskih »analizah« staro liberalno mentaliteto, ki se je na videz otresa. Res ni veliko upanja, da se bo kdaj dokopal do »konkretno pojmovanega slovenskega naroda«, t. j. do ljudstva.

A. K.

NOVA RUSKA PROZA. Antologija pripovedača, prevela Mira Čechova, izdaje Nolit, Beograd, 1933.

Pod naslovom »Nova ruska proza« je te dni izšla v založbi »Nolit« zbirka novih sodobnih ruskih pisateljev. Knjiga predstavlja pri nas prvi poizkus kolikor toliko izčrpne antologije novejših ruskih pripovednikov in priznati moramo, da je založba vkljub vsemu svojo nalogo prav častno rešila.

V zbirki je zastopanih 21 pisateljev, med katerimi so tudi taki, ki jih pri nas več ali manj poznamo, tako n. pr. Valentin Katajev s svojo duhovito satiro »Eksemplar«, P. Romanov, Aleksej Tolstoj, Konst. Fedin in M. Zoščenko. Drugi pa so sicer v prevodih znani po vsem kulturnem svetu, samo Slovenci smo v pogledu nove ruske literature tako silno skromni, da se zadovoljimo z redkimi podlistki, vse drugo pa mirno prezremo, to še tem bolj, ker sega za nas vsa ruska literatura kvečjemu od Puškina do Tolstega in Dostojevskega, kar je naprej, je za nas tendenciozna lažiliteratura, boljševiska propaganda, ki ni vredna, da bi se kulturni človek zanimal zanjo. To je brez dvoma poglavje iz knjige o slovenski malomeščanski omejenosti, ki še danes čaka na svojega pisatelja. Navedem naj le nekaj imen iz tiste ogromne, nam skoraj povsem neznane zakladnice, ki so uvrščena v Nolitovo zbirko: Nikolaj Ognjev z osmimi listi iz »Dnevnika Kostje Rjabceva«, F. Panferov z odlomkom iz znamenitega romana nove ruske vasi »Bruski«, Mihail Šolohov, avtor vojnega romana »Tihi Don« s pretresljivo novelo iz dni državljanske vojne, dalje Ana Karavajeva z novelo »Jablanji vrt«, Lidija Sejfullina, ukrajinski pripovednik Petro Panč

z novelo »Mati, umri!« itd. Da je omogočen čitatelju jasen pregled, ima knjiga na koncu priložene biografske in bibliografske pripombe, ki se ne nanašajo le na avtorje, zastopane v knjigi, marveč tudi na tiste, ki so v zbirki izostali, pa so vendar po svojem pomenu in mestu, ki ga zavzemajo v svetovni literaturi, vredni, da se čitatelj seznani vsaj z naslovi njihovih glavnih del. Velika škoda je, da sta med temi zadnjimi tudi vrhova sovjetskega leposlovja, znani avtor »Cementa« Fjodor Gladkov in Tarasov-Rodionov, avtor revolucionarne epopeje »Težki koraki«, vendar pa smo prepričani, da ta vrzel ni nastala niti po založnikovi niti po prevajalkini krivdi.

Plehanov pravi v svoji študiji o umetnosti in socialnem življenju, da se

»umetniki in osebe, ki se živo zanimajo za umetniško ustvarjanje, postavljajo na stališče l'art pour l'arta, ko nastane brezupni razkol med njimi in socialnim okoljem, ki jih obdaja« in ko »ne pričakujejo in si ne žele nobene izpremembe socialne strukture...«

in kot nasprotje temu postavlja tezo,

»da takozvano utilitaristično dožemanje umetnosti, t. j. namen, dati svojim delom značaj sodbe o pojavih v življenju in s pripravljenostjo in veseljem sodelovati v življenjskih bojih, nastaja in se krepi tam, kjer obstoji vzajemna simpatija med večjim delom človeštva in tistimi osebami, ki se več ali manj aktivno interesirajo za umetniško ustvarjanje.«

O globoki resničnosti besed tega velikega marksističnega filozofa se prepričamo, ko prečitamo to knjigo in potem primerjamo predstavnike sodobnega ruskega leposlovja z zapadnoevropskimi neoromantiki, simbolisti in vsemi, ki »kljub svojemu protestu proti laži-morali svojega socialnega milieu-a nimajo prav nič proti socialnim odnosom, ki so to moralo ustvarili«.

Pri nas se bo malce čudno slišalo, v resnici pa je to le dokaz ▼ citatu iz Plehanova omenjenih »vzajemnih simpatij«, če čitamo ▼ naši knjigi o pisatelju Gladkovu, da

»danes Gladkov, skupno s književniki Leonovim, Marieto Šaganian, Ano Karavajevo, Averbachom in Mikulinom, dela v veliki fabriki »Elektrograd« v Moskvi, kjer zbirajo material za nova dela.« (Nova ruska proza, str. 308.)

Ker se ne moremo baviti z vsako novelo posebej, naj zadnji odstavki služijo kot splošna karakteristika vse knjige in njene vsebine.

Prevajalka je imela s prevodom enaindvajsetih avtorjev s povsem različnimi slogi in jezikovnimi posebnostmi, brez dvoma težko delo. V splošnem je prevod Mire Čechove živ, gibek, poln pestrosti, tako da čitatelj, ki že več ali manj pozna originalna dela zastopanih avtorjev, nima skoraj nikjer vtisa, da bi se prevod tako ali drugače oddaljil od originala.

Osnutek za efektno in plastično fotomontažo je napravil P. Bihaly, pa tudi sicer je tehnična oprema solidna in dovršena. Knjiga se dobi v vsaki boljši knjigarni ali pa pri založbi »Nolit« v Beogradu, Dobračina 6. Cena kartonirani izdaji je Din 45,—, v platnu Din 65,—. Vsem čitateljem »Književnosti« in prijateljem napredne literature jo najtopleje priporočamo.

B. Z.

»POPULARNOST« IN IZOBRAZBA.

V znanju je moč. (Pregovor.)

Ena največjih zmot našega preprostega človeka, delavca in kmeta, zmota, ki zelo ovira kulturni podvig našega ljudstva, je globoko ukoreninjena in razprostranjena misel, da večja in globlja znanstvena izobrazba preprostemu človeku ni dosegljiva in tudi ne potrebna. Inteligenca ima monopol na večjo in globljo izobrazbo, za katero si je pridobila predpogoje v srednji in visoki šoli. To je dejstvo. Toda vprašanje je, ali naj se ljudstvo, ki dobi v osnovni šoli samo najelementarnejše (najosnovnejše) predpogoje za nadaljnje izobraževanje (čitanje in pisanje, računanje in nekaj drobcev za orientacijo v svetu, prirodi in družbi), zadovolji s tem dejstvom, večjo in globljo izobrazbo pa kratkoma prepusti inteligenci? Pri nas je tako. V inteligenco ljudstvo upira svoje oči povsod in v slehernem vprašanju. Povprečna kulturna stopnja slovenskega ljudstva je razmeroma visoka (znanje čitanja in pisanja, razširjenost čitanja časopisov in lahkih knjig itd.), zelo ozka pa je plast tistih ljudi iz ljudstva, ki so potom samoizobrazbe, ne da bi šli skozi srednje in višje šole, s lastnim duševnim naporom razvili v sebi sposobnost težjega abstraktnega mišljenja in si s tem omogočili obvladanje težjih abstraktnih znanstvenih problemov. Ta plast je pri nas celo mnogo ožja kakor pri narodih, ki so dosegli mnogo nižjo povprečno kulturno stopnjo. In pomanjkanje dovolj močne plasti res izobraženih ljudi, ki ne spadajo po svojem socialnem položaju v inteligenco, je prava rak-rana v našem socialnem in kulturnem življenju. Zato je prepad med znanostjo in ljudstvom tako globok. Odtod velika nekritičnost našega ljudstva, odtod idejna konservativnost (ostajanja pri starih preživelih idejah) in lahkovernost, torej nedovoljna idejna orientiranost in nedovoljna idejna kontrola!

V čim tiči krivda, da je stanje tako? Objektivni razlog tiči v pomanjkanju primerne vzgojne in izobraževalne literature (brošur, knjig, revij), ki bi tvorila iz izobrazbe žejnih ljudi iz ljudstva — in takih ljudi je mnogo — tisto res izobražujočo se in razumevajočo plast. Mnogo važnejši pa je subjektivni razlog, ki je zlasti tudi oviral in še ovira razvoj take izobraževalne literature. Vidimo v ljudstvu bojazen pred težkočami izobraževanja, pred tujkami, pred abstraktnim mišljenjem, bojazen, ki hrani omenjeno misel, da znanstvena izobrazba preprostemu človeku ni dosegljiva, vidimo neutemeljeno zaupanje v inteligenco, češ, čemu toliko duševnega napora in truda, z znanostjo in z abstraktnim mišljenjem naj se peča inteligenca, ki je zato šolana, in ona naj nam le posreduje plodove znanosti v popularni literaturi in v popularnih predavanjih. Subjektivni razlog izrazimo z eno samo besedo: duševna lenoba.

Kako se pri nas beseda popularno zlorablja! Popularno je tisto pisanje, ki obravnava pojave in vprašanja znanosti tako, da je razumljivo ne zgolj za inteligenco, za šolano plast, marveč za ljudstvo. Pri nas pa se navadno misli — in v tem je zloraba pojma —, da popularno pisanje obravnava pojave in vprašanja znanosti za ljudi, ki nič ne vedo. Taka popularna literatura pa mora vedno teptati na istem mestu in se ne more razvijati naprej! Seveda je potrebna popularna literatura, ki piše in razlaga za tiste, ki nič ne vedo. Toda nikakor se ne sme v tem izčrpati! Popularna literatura mora dvigati tudi izobrazbo tistih, ki so se že nekaj, že precej izobrazili, na še višjo stopnjo in tu mora predpostavljati že neko znanje, to je, ne more vedno izhajati od popolnega neznanja.

Izobrazba je — proces dviganja človeka od neznanja k znanju in tudi od majhnega znanja k večjemu, od površnega k globljemu. Torej popularna literatura, ki naj dviga tisto — žal, tako ozko — plast že razmeroma izobraženih ljudi iz ljudstva, na višjo stopnjo izobrazbe, ne more torej vedno izhajati od popolnega neznanja.

Resnična izobrazba pa ne gre v nikogar sama od sebe, treba si jo je priboriti v duševni borbi, z duševnim trudom in naporom! Treba je poguma in treba je vztrajnosti! To resnico je treba vbijati v glave, da se iz njih umakne dosedanja vladarica duševna lenoba.

Vsakdo naj si zapomni te Marxove besede iz predgovora k francoski izdaji »Kapitala«: »K znanosti ne vodi nobena velika cesta in samo tisti smejo upati, da bodo dosegli nje svetle vrhove, ki se ne boje truda za plezanje po njenih strmih skalah.«

Uredništvo dobiva pritožbe, da piše »Književnost« premalo »popularno«. Potruditi se hoče, da bo pazilo mnogo bolj na razumljivejši stil, na pojasnjevanje vseh redkeje rabljenih tujk, da bo bolj upoštevalo svoje preproste čitatelje. Vendar kliče vsem, da brez duševnega napora ni resničnega napredka v izobrazbi. Tiste pa, ki sicer sami razumejo, a goje skrb za druge, poziva, naj nikar ne dajejo potuhe duševni lenobi, kajti ta je predvsem kriva zastoju naše popularne literature.

»Književnost« si je dala nalogo, da zmanjša prepad, ki vlada med znanostjo in ljudstvom. Ona hoče približati ne samo znanost ljudstvu, marveč tudi ljudstvo znanosti! Na eni strani torej hoče nuditi znanost v razumljivi obliki, na drugi strani pa hoče vzgajati izobrazbe žejno ljudstvo k duševnemu naporu, brez katerega ni mogoče priti do globlje izobrazbe.

Vprašanje popularnosti pisanja je bilo treba pojasniti tako za čitatelje kakor tudi za sotrudnike naše revije, kajti med obojimi vlada v njem nejasnost in zmeda. Zlasti prosimo vse čitatelje, da nam ob vsaki priliki sporoče konkrētne želje in pritožbe o načinu pisanja, o razumljivosti itd., da se bodo mogli tudi sotrudniki vzgojiti za popularno pisanje.

Sijajen predlog za reševanje gospodarske krize. Kapitalisti skušajo na vse načine rešiti gospodarsko krizo. Magacini so polni raznega blaga, toda kupcev ni. Cene padajo, ker je preveč blaga. Zato proč z blagom! Po tem receptu so izvršili te-le junaške in strokovnjaške čine: l. 1920. so v južnem Illinoisu zlili v reke in potoke na tisoče litrov mleka, v oktobru l. 1921. so v srednje-zapadnih državah pozivali letaki farmerje, naj kurijo raje z žitom kakor s premogom, časnik »New York World« je 24. junija zabeležil: »Danes so v pristanišču uničili na tisoče vreč s kumarami in drugim svežim sočivjem.« Te metode so še danes udomačene, mogoče celo bolj kot takrat. Kot zelo iznajdljiv s sredstvi za pobijanje krize pa se je izkazal poslanec ameriškega parlamenta Miles C. Allgood. Nadprodukcija žita je cene uničila. Kako pomagati? Lokomotive smo že kurili z žitom. Toda to gospodu poslancu ne zadošča. Zato je predlagal parlamentu, da je treba z državnimi sredstvi začeti širiti žitne bolezni... Amerika ima več milijonov brezposelnih, ki gladujejo, gospod poslanec pa stavi za rešitev tako genialen predlog, v katerem je res dobro za-papadeno »socialno skrbstvo in kapitalistična človekoljubnost do — dobička!«

V skrbi za čisto umetnost je razpisala pariška »Academie d'Education Sociale« tri nagrade za 50.000, 30.000 in 10.000 frankov, in sicer za najboljši antiboljševiški roman. Dejanje se naj odigrava v Rusiji ali pa v kakšni drugi državi, v kateri je očiten boljševiški vpliv. V razsodišču so gospodje umetniki: za Francijo Henri Bordeaux, za Anglijo Chesterton, za Nemčijo gospa Handel-Mazzetti itd. Baje bo za Slovenijo naknadno delegiran neki starejši slovenski pisatelj, ki je pod vplivom znamenitega gospoda prof. Ekipaževa dobil pri komediji »Milijon težav« antiboljševiško groznico s hišnoposestniško zasledovalno blaznostjo in meščanskorazredni delirium tremens...

M. Krleža: Hrvatski bog Mars. Agilna zagrebška založba »Minerva« je pred kratkim izdala peti zvezek zbranih spisov M. Krleže. V tej knjigi so

prvič zbrane Krleževe vojne povesti, ki so prav gotovo najboljše v jugoslovanski literaturi. Napisane so bile davno pred navalom vojnih del in se po svoji idejni osnovi daleko razlikujejo od raznih vojnih del svetovne meščanske literature. Mirno jih lahko postavimo v isto vrsto z Barbussovimi »Ognjem«, ki je davno pred raznimi Remarki dvignil glas protesta zoper svetovno klanje. Tudi Krleža je bil eden med prvimi. Brezobzirno je podal analizo kasarne in kasarnskega življenja in tragedijo domobranskih hrvatskih kmetijskih množic, ki so v nepreglednih vrstah korakale v smrt za svoje tlačitelje. Njegova analiza ni lokalna, obče družbena je. V knjigi so zbrane sledeče povesti: Bitka kod Bistrice Lesne, Magyar Kiralyi Honved Novella, Tri domobrana, Baraka Pet Be, Domobran Jambrek, Smrt Franje Kadavera. Knjiga ima zelo posrečeno fotomontažo po idejnem zasnutku Franja Brucka. Knjigo najtopleje priporočamo vsakomur, zlasti pa tistim, ki zadnje čase kaj radi pozabljajo na grozote in posledice svetovne vojne. Naroča se pri Minervi, Nakladna knjižara, Zagreb, Samostanska 2.

Dino Montanera: Podzemna Italija. V Zagrebu je začela izhajati »Džepna biblioteka« (izdajatelj Fina Grković, Gunduličeva 24), ki je kot prvi zvezek izdala omenjeno knjižico, v kateri nam v obliki zapiskov pisatelj prikazuje podzemeljski boj italijanskih delavskih in kmečkih množic zoper fašizem. Strahotne ječe, usmrtitve, mučenja, konfinacije itd. — vsa inkvizitorska sredstva fašističnega terorja nam prikaže Montanera v tej drobni knjižici, ki ne stane več kot 4 Din. Izdajateljica obljublja, da bo »Džepna biblioteka« izhajala vsak mesec.

Bratko Krefc: Celjska grofje. Drama iz življenja srednjeveških fevdalcev, katerim so tlačili naši predniki. Dramo je izdala Tiskovna zadruga v zbirki »Slovenske poti«. Knjiga ima obširen zgodovinsko informativni uvod o prvih početkih razrednega boja med fevdalci in meščani ter odločno zavrača kakršnokoli nacionalno vlogo celjskih grofov. Naroča se pri Tiskovni zadrugi.

Kultura je nov umetniško-znanstveni mesečnik, ki je začel izhajati v Zagrebu (urednik Đ. Tiljak, Zagreb, Ilica br. 53). V I. številki prinaša med drugim: F. Engels: Dijalektika u prirodi. G. Plehanov: Književnik Ibsen. A. Thalheimer: Hegel i Feuerbach. S. P. Bosanac: Nerazumevanje dijalektike. Revijo priporočamo.

»Samoupravno gospodarstvo v Dravski banovini« je naslov knjižici, ki nam jo je poslala banska uprava dravske banovine. Vsebina: Predgovor. Občine. Šreski cestni odbori. Banovine. Razvoj samoupravnih financ. Davčna obremenitev kmetijskega prebivalstva itd.

Iz tehničnih razlogov je 4. številka nekoliko zakasnila. 5. številka izide spet redno z zelo pestro vsebino. (Žensko vprašanje. Današnja kriza v luči Marksove ekonomske teorije, nadaljevanje Brodarjevega članka, pestri zapiski itd.)

Prejeli smo: »Geografski vestnik«, časopis za geografijo in sorodne vede, letnik VIII., št. 1—4 (skupaj), 1932. Ferdinand Seidl piše o »dinarskogorskem fénu«. dr. I. Rakovec »H geologiji Ljubljane in njene okolice«, dr. O. Reya o »Ciklonih in padavinah na Slovenskem«, dr. A. Melik (urednik) »O diluvijalni poledenitvi v Karavankah« in dr. M. Kos o »slovenski naselitvi na Koroškem«. Sledi obširen obzornik geografske in sorodne književnosti.

Listnica uredništva: S o l. Radi bi Vas spoznali. Vaš prispevek »Sodobnost' in nesodobnost« ni bil stilistično nič izpiljen in malo preveč ste vse merili po istem kopitu. — Toda idejno ste postavljali vprašanja popolnoma pravilno in deloma zelo spretno.

TISKARNA „SLOVENIJA“ D. Z.

LJUBLJANA
WOLFOVA UL. ŠT. 1

Izvršuje vsa v tiskarsko stroko
spadajoča dela po zmernih ce-
nah. — Časopisi, knjige, revije,
brošure, vabila, letaki, plakati itd.
Zaloga beležnih koledarjev.

TELEFON 27-55

JAVNA JEDILNICA

„Ž E D O M“

v Ljubljani na Novem trgu št. 2
(prej Turjaški trg)

nudi prvovrstno hrano po svo-
bodni izbiri jedil. Cene: juhe
Din 1.—, prikuhe in močnata je-
dila Din 2.—, meso in mesna
jedila Din 3—4. Moderni obrat.
Svetle jedilnice.

Pristopi kot član k Socijalno-zavarovalnemu društvu

„HUMANITAS“

REGISTR. POMOŽNA BLAGAJNA

Pogrebniško (posmrtninsko) zavarovanje

LJUBLJANA

Pisarna začasno: Jurčičev trg 2/II., kjer dobite vsa potrebna pojasnila

Naročnina se plačuje v štirih obrokih po 15 Din. — Celoletna
naročnina je 60 Din (za inozemstvo 80 Din). Posamezna šte. 7 Din.
Rokopisi se ne vračajo. — Tiska tiskarna »Slovenija« v Ljubljani.
(Predstavnik A. Kolman.)

Sukno, kamgarni, lodni
itd. za obleke v največji
izberi in najceneje nudi

SPECIJALNA TRGOVINA

Novak, Ljubljana

Kongresni trg 15 (Naspr. Nunski cerkvi)

Zlato naših hranil

Jajnine

Makaroni, spageti, juhine zakuhe

Vsakdo, ki stremlji po izobrazbi, naj bo naročnik

„ZNANSTVENE KNJIŽNICE“!

Založba „NOVA KNJIGA“ je napovedala izdajo „Znanstvene knjižnice“ in poziva izobrazbe željno občinstvo, da pristopa v čim večjem številu med naročnike. V prvem letu (od 1. marca 1933 do 1. marca 1934) bodo izšle tri knjige „Znanstvene knjižnice“:

- 1. Uvod v dialektični materializem**
- 2. Engels: Anti — Dühring**
- 3. Plehanov: Osnovni problemi marksizma**

Prva knjiga (v obsegu nad 100 strani) izide najpozneje v maju, druga knjiga (v obsegu nad 300 strani) v septembru t. l. Vse tri knjige bodo izredni pojav na slovenskem književnem trgu, ki je tako ubog na znanstveni književnosti. — Knjige se plačujejo v mesečnih obrokih po Din 7.— za broširane ali po Din 9.— za v platno vezane.

Prijavljajte se na naslov

„Nova knjiga“ — Ljubljana, Idrijska ul. 13